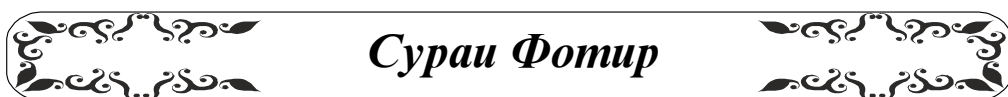


даст рафтааст. Чун меҳоханд имон оранду дохили Ҷаннат шаванд, дигар барои онҳо имконият нест. Дар гузашта низ қавмҳои монанди инҳо буданд. Чун имтиҳони Худованд бо суроғашон омад, дар муқобил ҳеҷ коре аз дасташон наомад. Чун онҳо ба марғ рӯбарӯ гаштаанд, аз тамоми воситаҳои ҷудо шуданд ва ҳеҷ шакку шубҳае нест, ки онҳо дохили Ҷаҳаннам мешаванд. Ҳоло ин мушрикони аз пешиниёни худ чаро дарси ибрат намегиранду ба онҳо тақлид мекунанд? Чӣ меҳоханд сарнавишташон ба сарнавишти онҳо яксон бошад? Валлоҳу аълам.

Поёни сураи «Сабо» ва лиллоҳӣ-л-ҳамд вал миннаҳ.



Дар Макка нозил шуда, дорои 45 оят аст.

Калимаи «Фотир» яке аз сифатҳои Аллоҳ таъоло буда, дар луғат ба маънои «Аз нестӣ ба вучудоранда, эҷодкори аҷиб» омадааст ва нахустин ояти сураи мазкур бо он оғоз шудааст. Номи дигари ин сура «Малоика» фариштаҳо аст, ки зикри онҳо дар ояти якуми ҳамин сура мегузарад. Сураи мазкур мисли дигар сураҳои дар Макка нозилшуда, аз якка ягонагӣ ва холиқии Аллоҳ таъоло сухан мекунад. Дар ин сура хусусан дар бораи ақида, масъалаҳои асосии шарият ва ҳақ будани Пайғамбар (с) ва ботил будани ширк сухан рафтааст. Ҳамчунин болои урфу одатҳо ва хурофотҳои ботиле, ки байни ҷамъияти инсонҳо мавҷуду маъруф аст, ҳатти бутлон кашида ҷорӣ кардани ҳукмҳо ва одобу ахлоқи исломиро ҷиддан тарафдорӣ мекунад. Оғози сураи мазкур дар хусуси «Фотир» (Холиқи аҷиб) будани Аллоҳ таъоло ва аз Коинот аз фариштагон, инсонҳо, ҷинҳо ва аз нестӣ пайдо кардани онҳо ва бори дигар аз нав ба вучуд овардани инсонҳо дар охират сухан кардааст. Ба он чизҳое, ки атрофро ихота карданд, эътибор дода, хусусан дар бораи заминҳои «мурда» (хушкида) ки бо рӯидани растаниҳо, меваҳо чи хел онҳо зинда мешаванд ва ба офарида шудани инсон монандӣ дорад, гузаштану иваз шудани рӯзу шаб, сухан мекунад. Дар хусуси фарқи байниҳамдигарии инсонҳо, ки мисли нур ва зулмат аз ҳамдигар фарқ мекунанд, низ суханҳо омадааст. Дар бораи қудрати беинтиҳои Парвардигор ва дар бораи инсонҳо, ҳайвонҳои ҳархела ва меваҳои ҳарранг, ки дар ҳар иқлими дунё бо таъму рангу шаклҳои мухталиф мерӯянд, дар

бораи шакли кӯху санғҳо, ки ҳамаи онҳо бар қудрату бузургии Аллоҳ таъоло далолат мекунанд, мухтасаран маълумот додааст. Сипас, дар бораи уммати Муҳаммад (с), ки онҳо аз ҳама дида соҳиби дурусттарин дин, соҳиби Китоби Илоҳӣ (Китоби осмонӣ)-анд сухан кардааст. Дар охир ба танқиди мушрикони, ки чандин чизҳоро парастид мекунанд, ишора карда, бо ҳамин сураи мазкур ба охир мерасад. Ин буд назари кӯтоҳе ба мундариҷаи сураи «Фотир».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكِةِ رُسُلًا أُولَى

أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلُثَ وَرُبْعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ

شَيْءٍ قَدِيرٌ

**Ал-ҳамду лиллаҳи фāтири-с-самāвāти ва-л-арзӣ чāъили-
л-малāикати русулан улӣ аҷниҳати-м машнā ва сӯлāша ва
рубāъ. Язиду фи-л-халқи мā яшāъ. Инналлоҳа љалā кулли
шай-иН қадир. 1.**

**1. (Ҳама) ситоиш Худойрост, ки офарандаи осмонҳо ва Замин
аст, ки фариштагонро фиристодагон (паёмовар)-е
гардонидааст, ки дорои бозуҳои дугона-дугона ва сегона-сегона ва
чаҳоргона-чаҳоргонаанд, зиёда мекунад дар офариниш ҳар чӣ
хоҳад. Ҳаройина, Худованд бар ҳар чиз тавоноист.**

Худованд ин сураро мисли сураҳои «Ҳамд», «Сабо» ва «Каҳф» бо калимаи ҳамд оғоз намуда дар баробари қудрати бузургии Худ, ки бидуни намунаи собиқ осмонҳо ва Заминро офаридааст, худро ситоиш карда гуфтааст, ки тамоми ҳамду сано ва ситоише, ки аз тамоми махлуқот пайдо мешавад, ҳама махсуси Худост, ки холиқи осмонҳо ва Замин аст. Оре! Зоте, ки

офариниши ингуна ашъи бузург қодир аст, лозим шавад, ба бори дигар офаридани онҳо, албатта, қодир аст. Мо низ чунин Зоти покеро, ки дар дунёву охират бар ҳама кор тавоно ва раҳматаш бисёр васеъ аст, ҳамду ситоиш мегӯем; Зеро ҳар чи, ки дар тавони мо ҳаст, азони Ёст. Худованд чунон Зотест, ки фариштагонро, паёмоваранда қарор дод. Баъзе аз онҳо дорои ду бол, баъзе аз онҳо дорои се бол, баъзе аз онҳо соҳиби чаҳор бол ва баъзе аз онҳо соҳиби болҳои бештар ҳастанд, ки ба воситаи ин болҳо аз осмон ба Замин фуруд меоянд ва бо ҳамин болҳо ба осмон бармегарданд. Барои тасдиқи ин гуфтаҳо дар мазмуни ҳадиси шариф омадааст, ки Расулаллоҳ (с) дар шаби меъроҷ Ҷабраил (а)-ро дар шаклу ҳайати аслияшон диданд, ки ӯ (а) дорои шашсад бол буда, фосилаи байни қанотҳои ӯ (а) монанди масофаи аз машиқ то мағриб будааст.

Хулоса, дар маънои ояти мазкур теъдоди қанотҳои фариштагон муъайян нашуда, балки аз бисёрии онҳо хабар додааст. Дар давоми оят, Худованд фармудааст, ки дар офариниши болҳои фариштагон ҳарчи бихоҳад, аз ин ҳам зиёдтар меафзояд. Зеро Худованд бар ҳама чиз тавоно аст. Бояд гуфт, ки Худованд дар офариниши ғайри фариштагон, яъне дигар мавҷудот ва дар зиёд кардани намудҳои онҳо низ ҳарчи бихоҳад қодир аст. Масалан, Худованд инсонро аз миёни махлуқоташ бо чашму бинӣ, мӯй, рухсор, лабу даҳон, садо, ақл, тамиз, илм ва ғайра зеботар офаридааст. Худованд бо қудрати бе поёни хеш, ҳарчи хоҳад, метавонад кунад.

مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ

لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Мā яфтаҳиллāху ли-н-нāси ми-р-раҳматин̄ фа лā мумсика лаҳā. Ва мā юмсик фа лā мурсила лаху мим̄ баъдиҳ. Ва Ҳува-л-Ъазизу-л-Ҳаким. 2.

2. Он чӣ Худованд барои мардум аз раҳмат кушода созад, пас, ҳеҷ боздорандае онро нест ва он чӣ боздорад, пас, онро баъд аз Вай кушояндае нест. Ва Ёст ғолибу боҳикмат.

Ҳазинаи раҳмати Парвардигор васеъу бепоён аст, Инсон ба ҳисоби он расида наметавонад. Агар Худованд дарвозаи ҳар неъматӣ моддӣ ё маънавиеро барои мардум кушояд, мисли барфу

борон, ризку рӯзӣ, ҳаёт, саломатӣ, тинҷӣ, амонӣ, илм, ҳикмат, нубувват ва ғайра, боздорандае барои онҳо нест. Ҳар он чизеро, ки Худованд аз раҳмати Худ боз дорад, ҳеҷ кушояндае нест. Мисол, агар Худованд «дари» осмонро ба рӯи мардум бандад, на барф шаваду на борон, оё ҳаст касе ки ё чизе, ки барфу боронро ташкил кунад? Дар ҳадиси ривояткардаи Муғира ибни Шуъба (р) омадааст, ки чун Расулаллоҳ (с) аз намози худ фориг мешуданд, калимаи тавҳид – **«Ло илоҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу ло шарика лаҳу лаҳу-л – мулку ва лаҳу-л-ҳамд ва ҳува ъало кулли шайин қадир»-ро** меҳонданд, онгоҳ меғуфтанд: **«Аллоҳумма ло монӣъа ли мо аътайта ва ло муътия лимо манаъата ва ло янфаъу за-л-ҷадди минка-л-ҷадд»**. Яъне. Бор Худоё! Он чи, ки Ту бидиҳӣ, ҳеҷ боздорандае барои он нест ва он чи, ки Ту боз дорӣ, ҳеҷ диҳандае барои он нест. Ва ҳеҷ соҳибталошу соҳибкӯшишро дар баробари Ту кӯшишу талошаш суде намебахшад. Оре! Худованд зотест, ки дар мулки худ ғолиб, ҳаргунае ки хоҳад, тасарруф мекунад, медиҳаду боз медорад, хор мекунаду ҳурмату иззат медиҳад, ин кори Ёст. Ҳеҷ кас ҳақ надорад, ки гӯяд чаро чунин шуду чунон. Ҳар кореро, ки анҷом медиҳад, бинобар тақозои ҳикмат Ёст. (Барои маълумоти бештар ба ояти 107-уми сураи «Юнус (а)» муроҷиъат шавад). Валлоҳу аълам.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ

مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَانِ تَوْفَكُونَ ﴿٢٠﴾

Йӓ айюҳа-н-нӓсузкуру' ниъматаллоҳи ъалайкум. Ҳал мин холиқин гайруллоҳи ярзукукум-м мина-с-самӓи ва-л-аръ. Лӓ илаҳӓ иллӓ Ҳу. Фа аннӓ туьфакун. 3.

3. Эй мардум, неъматии Худоро бар хеш ёд кунед! Оё гайри Худо ҳеҷ офарандае ҳаст, ки шуморо аз ҷониби Осмон ва Замин рӯзӣ диҳад? Нест ҳеҷ маъбуде барҳақ, магар Вай. Пас, аз кучо (чаро) аз роҳи рост баргардонида мешавед?

Дар ояти мазкур ба масъалаи тавҳид дар ибодат, тавҳид дар холиқияту розиқият ишора карда, Худованд фармудааст, ки эй мардум, сарчашмаи аслии он неъматҳо ва он ҳама атоҳо, баракатҳо ва ҳама имконоти ҳаётеро, ки дар ихтиёри шумо қарор гирифтаанд, ба ёд оред, ки аз ҷониби кист! Оё холиқе ғайр аз Худованд ҳаст, ки аз Осмону Замин барои шумо ризку рӯзӣ диҳад?

Оё ғайри Худои беҳамто зоте ҳаст, ки нури Офтобу мавҷҳои насим (бод)-у қатраҳои бороне, ки замини мурдари зинда мекунад, ба сӯи шумо аз осмон фиристад? Чӣ касе барои шумо маъданҳои захирашудаи зери Замин ва маводи газҳо, ғизоҳо ва анвои гиёҳон ва меваҳо ва дигар баракатҳоро аз Замин хориҷ мекунад? Акнун фаҳмидед, ки ин ҳама баракот аз ҷониби Ёст. Пас, бидонед, ки маъбудии барҳаққе ғайр аз Ё нест. Ибодат танҳо шоистаи Зоти поке аст, ки ҳама махлуқоту мавҷудот дар ихтиёри Ёст. Пас, чӣ гуна роҳи ҳақро монда, ба сӯи роҳи ботил меравед ва ба ҷойи Худои ягонро парастидан дар баробари бутҳо сари таъзим фуруд меоред?

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾

**Ва ий юказзибука фақад куззибат русулу-м миң қаблик.
Ва илаллоҳи турчаъу-л-умур. 4.**

**4. Ва агар туро ба дурӯғ нисбат кунанд, пас, ҳаройина,
пайғамбарони пеш аз туро ба дурӯғ нисбат кардаанд. Ва ҳама
корҳо ба сӯи Худо бозгардонида мешаванд.**

Худованд дар ин оят, то ин ки Расулаллоҳ (с) рӯҳафтода набошад, бо додани дарси муҳим, ба ӯ (с) хитоб намуда гуфтааст, ки эй Муҳаммад (с), агар мушрикони туро дурӯғгӯ шуморанд, нигарон набош! Зеро ин қору одати нави онҳо нест. Агар ба таърихи Пайғамбарони гузашта назар шавад, онҳо низ мавриди ба дурӯғгӯӣ нисбат додани қавми худ қарор гирифтаанд. Пас, дар ин боб сабр кун ва ба пайғамбарони гузашта пайрав бош! Зеро пайғамбарони гузашта дар роҳи рисолату таблиғи шариъати фиристодаи Худо аз тарафи муқобил хело озорҳо қашидаанд, аммо аз по нанишастанд. Ту низ аз дурӯғ ҳисобида шудани пайғамбарият аз тарафи кофирони Қурайш дар андеша машав ва дар таблиғи рисолати худ ҷиддӣ бош! Зеро Ё таъоло нозиру ҳисобкунандаи ҳама қорҳост. Ҳама қорҳо ба сӯи Ё бозмегарданд. Ҳар касро бар асоси он чи сазовор аст, ҷазо хоҳад дод. Агар боз гаштан ба рӯзи қиёмат назди Худованд намебуд, аз қори инҳо ҷойи нигаронӣ имкон дошт. Аммо қиёмат, ки барои баррасии тамоми амалҳои сабт шудаи мардум даргоҳи ҳаллу фасли бузург аст, дигар чӣ ҷойи нигаронӣ боқӣ мемонад. Ҳама дар он рӯз аз амалҳои худ ҷавоб хоҳанд дод. Мазлумон бояд шод бошанд, ки барои ситонидани ҳаққашон Худованд чунин рӯзеро дар пеши онҳо қарор додааст. Валлоҳу аълам.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم

بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٥﴾

Иӓ айюха-н нӓсу инна ваъдаллоҳи ҳаққ. Фа лӓ тагурраннакуму-л ҳайӓту-д-дунйӓ ва лӓ ягурраннакум биллаҳи-л-ғарӯр. 5.

5. Эй мардум! Ҳаройина, ваъдаи Худованд рост аст, пас, шуморо зиндагонии дунё фирефта накунад ва шайтони фиребдиҳанда шуморо нисбат ба Худо нафиребад!

Худованд дар ин оят муҳимтарин барномаи инсонҳоро баён карда, фармудааст, ки эй мардум, омадани рӯзи Қиёмат, ҳисобу китоби амалҳои содиркардаи шумо дар он рӯз, Биҳишту неъматҳои он, Дӯзаҳу азобҳои он барои шумо ваъдаи Худост, ҳамаи онҳо ҳаққасту рост, ҳеҷ шакку шубҳае дар мавҷуд будани онҳо нест. Ороишҳо, неъматҳои фаровон ва лаззатҳои дунё зинҳор шуморо нафиребанд! Барои нақъи рӯзи охирати худ, аз иҷрои амалҳои солеҳ дар ғафлат намонед! Зинҳор бо ваъдаҳои хушку ҳолӣ дар бораи афву карами Худованд, шайтони фиребкор шуморо нафиребаду мағрур насозад! Чуноне ки дар сураи «Нос» гузашт, шайтонҳои фиребанда ду гурӯҳанд: инсӣ ва ҷиннӣ. Шайтони инсӣ бо сухан, шайтони ҷиннӣ бо васвасаҳои худ инсонро мефиребанду ба ӯ меғоянд: «Бе парво бош, ба сӯи ин корҳо (гуноҳ) шитоб кун! Фазлу карами Худованд бузургу раҳматаш васеъ аст. Худованд ваъда додааст-ку аз гуноҳҳои шумо дар меғузарад ва ҳама гуноҳҳои шуморо мавриди афви Худ қарор медиҳад».

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ

أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾

Инна-ш-шайтона лакум ъадуввун фа-т-тахизуҳу ъадуввӓ. Иннамӓ ядъу ҳизбаҳу ли якуну мин асҳӓби-с Саъир. 6.

6. Ҳаройина, шайтон шуморо душман аст, пас, ўро душман гиред, ҷуз ин нест, ки тобеъони худро меҳонад, то онҳо аз аҳли Дӯзах бошанд.

Дар ояти қаблӣ сухане аз васвасаҳои шайтон матраҳ шуд. Ҳоло дар ин оят Худованд муъминонро ҳушдор додааст, ки дар ҳақиқат шайтон душмани шумост, ўро душмани худ ҳисобед, бо тоъату ибодат ва бо иҷрои фармонҳои Парвардигор алайҳи ў мубориза баред. Зеро ў аз рӯзи нахустини офариниши Одам (а) душмани худро оғоз кардааст. Шайтон махлуқест, ки тарки амри Худованд карду сари худро ба сачда намонд, малъуну мардуд (ронда) шуд. Ў барои ба авлоди одам душманӣ кардан, ҳатто қасам хӯрду аз Худованд тақозои муҳлату умри дароз хост. Ҳоло ў камтарин фурсатро истифода мебаряду барои гумроҳ сохтани шумо дар ҳаракат аст. Ин шайтон аст, ки ҳизб (гурӯҳ)-и худро ҳамеша ба сӯи коре васваса мекунад, ки бояд онҳо аз асҳоби саъир (Дӯзах) бошанд. (Барои маълумоти бештар, ба ояти 50-уми сураи «Каҳф», оёти 22-27-уми сураи «Аъроф», оёти 208-уми сураи «Бақара», ояти 124-уми сураи «Анъом», ояти 5-уми сураи «Юнус», ояти 60-уми сураи «Ёсин» ва ба ояти 62-юми сураи «Зухруф» муроҷиъат шавад). Валлоҳу аълам.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ

مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

Ал-лазӣна кафару лаҳум ѓазāбун шадӣд. Ва-л-лазӣна аману ва ѓамилу-с-солиҳати лаҳум-м мағфирату-в ва аҷрун кабӣр. 7.

7. Ононе ки кофир шуданд, барои онҳо азоби сахт аст ва ононе, ки имон оварданд ва амалҳои шоиста карданд, барои онҳо омӯрзиш ва музди бузург аст.

Худованд дар ин оят натиҷаи кори ҳизби Аллоҳ ва оқибати дардноки ҳизби шайтонро баён намуда чунин гуфтааст, ки касоне, ки фирефтаи дунё шуданд, ба васвасаҳои шайтон лаббайк гуфта кофир шуданд, азоби сахту дардноке дар интизори онҳост. Аммо Худованд барои касоне, ки имон оварданду даст ба иҷрои амалҳои солеҳ заданд, чандон ба маъишату лаззатҳои дунё дода нашуданд ва васвасаҳои шайтонро пушти по зада худро аз ҳизби шайтон канор гирифтанд, омӯрзиши гунохону подошҳои бузургеро омода сохтааст. Аз ояти қаблӣ то ин оят ба як нукта бояд таваҷҷуҳ кард. Таваҷҷуҳ кунед барои дар азоби Илоҳӣ дохил шудан танҳо куфр кифоя будааст. Аммо барои соҳиби мағфирату соҳиби аҷри бузург

шудан чуноне дар оятҳои қаблӣ ишора шуд, танҳо имон кифоя набудааст. Дар баробари имони ростин иҷрои амалҳои солеҳ лозим будааст. Нуктаи дигар ин, ки омадани калимаи мағфират пеш аз аҷри бузург дар он буда аст, ки агар шахси муъминро мағфирати Худованд шустушӯ надихад, омодаи пазири аҷри бузург шуда наметавонистааст. Валлоҳу аълам.

Дар ояти зер кадом роҳ роҳи шайтон аст, баён шудааст.

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآَهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٍ إِنَّ اللَّهَ

عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

А-фа маъ зуййина лаҳу сӯу ӯамалиҳи фа рааҳу ҳасанā. Фа инналлоҳа юзиллу ма-й яшā-у ва яҳди ма-й яшāъ. Фа ла тазҳаб нафсука ӯалайҳим ҳасарот. Инналлоҳа Ъалимум би ма яснаъун. 8.

8. Оё касе, ки амали зишти ӯ дар назараш ораста карда шудааст, пас онро нек меҳисобад, (мисли муъминин солеҳ аст?) Пас, Худованд ҳар киро хоҳад, гумроҳ мекунад ва ҳар киро хоҳад, роҳ менамояд. Пас, ту барои онҳо аз рӯи дареғу ҳасрат нафси худро ҳалок масоз. Ҳаройина, Худо ба он чӣ мекунад, доно аст.

Ояти мазкур барои шахсоне, ки ба васвасаҳои шайтон дода шуда, кофир шудаанд, ваъиди ба азоб буда, дар он Худованд бо саволи инкорӣ фармудааст, ки оё шахсе, ки иҷрои амали бад гуноҳро то он чое шайтон дар назараш зиннат додааст, ки гумроҳӣ ва кори ботил назди ӯ савобу пешравӣ ва тамаддун ба ҳисоб рафта қорҳои нек дар назарашон ботилу зишт менамояд, монанди шахси муъминест, ки Худованд ӯро ҳидоят карда равонаи роҳест, ки ризогии Аллоҳ дар он аст? Ҳаргиз дар боргоҳи Илоҳӣ ин ду гурӯҳ бо ҳам баробар нестанд. Касеро Худованд хоҳад, аз роҳи ҳидоят яксӯ мекунаду гумроҳаш месозад, касеро хоҳад, ба имон овардану ба иҷрои амали солеҳ муваффақаш мегардонад. Ин ҳама вобаста ба машият (хост)-и Худост. Дар давоми оят Худованд Расулаш (с)-ро хитоб намуда гуфтааст, ки пас, барои касоне, ки имон намеоранд, ғаму ҳасрат нахӯр ва худро барои онҳо

ҳалок масоз! Оре! Ин ҳама хосту иродаи Худост, ҳар кору сухани баду некеро онҳо, чи махфӣ бошаду чи ошкор, мегӯянду мекунад, назди Худованд пинҳон намонанд. Худованд он чиро ки барои онҳо ирода кардааст, албатта, ҳамонро медиҳад. (Барои маълумоти бештар ба ояти 3-юми сураи «Шуъаро» муроҷиъат шавад).

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فُسْقَنَهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ

الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ ﴿٩﴾

Валлоҳу-л-лазӣ арсала-р-рийāҳа фатушӯру саҳāбан фа суқнāху илā балади-м маййити фа аҳйайнā биҳи-л-арза баъда мавтиҳā. Казāлика-н-нушӯр. 9.

9. Ва Худо он аст, ки бодҳоро фиристонд, пас, он бодҳо абрҳоро барангехтанд, пас, ба сӯйи шаҳри мурда абрро равон кардем, пас, бо он абр заминро баъди мурда будани он зинда сохтем.

Барангехтани мурдагон ҳамчунин хоҳад буд.

Ояти мазкур фармудааст, ки Худованди шумо Зотест, ки бодҳоро мефиристад, то абрҳоро дар ҳаракат дароранд. Сипас, Мо ин абрҳоро бо иродаи Худ ба сӯи сарзаминҳои хушку мурдаи шаҳрҳо меронем, то қатраҳои борон болои онҳо резад, дар он заминҳо алафу сабзаҳо боз аз сари нав бирӯянд. Худованд бо таври мисол гуфтааст, ки баъд аз марг зинда шудани мурдагон низ ҳамингуна аст. Оре! Ин тадбири Худованди беҳамтост, ки бо низому тартиби ҳисобшуда бо гармии Офтоб обҳои дарё ва уқёнусҳоро бухор мекунад, ба боло мефиристад ва боз Худованд ба бодҳо дастур медиҳад, то ин ки абрҳоро бар «дӯши худ» бардошта, барои зинда сохтани заминҳои ташналаб баранд.

Дар шарҳи мазмунӣ ояти мазкур Ибни Касир (р) чунин гуфтааст: «Чун Худованд барангехтани мурдагонро ирода кунад, аз зери Арши Худ боронро фуруд меорад, ки тамоми заминро фаро мегирад. Баъди боридаи борон ҷасадҳои мардум мисли донae, ки аз замин неш мезанад, ҳама аз қабрҳояшон сар мебардоранд».

Дар «саҳеҳ»-и Бухорӣ омадааст: **«Ҳама ҷасадҳо баъди мурдан мепошанд, магар охири думғозаи инсон. Худованд аз он чун (тухмӣ) инсонро бори дигар зинда мегардонад».**

Дар ҳадисе, ки аз Абӯразин ривоят шудааст, омадааст, ки гуфтам: «Ё Расулаллоҳ! Худованд чӣ гуна мурдагонро зинда мегардонад? Оё дар ин дунё ягон нишонае барои ин ҳодиса ҳаст? Расулаллоҳ (с) дар посух гуфтанд: **Эй Аборазин! Оё аз сарзамини қабилаи худ убур накардӣ, дар ҳоле ки хушк мурда буд? Сипас, баъди чанд вақт бори дигар убур кардӣ, дидӣ, ки аз хуррамӣ ва сарсабзӣ гӯё Замин дар ҳаракат аст? Худованд ингуна мурдагонро зинда мекунад**». (Қуртубӣ чилди VIII-ум шарҳи ояти мавриди назар).

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا ۖ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ
وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ۚ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَكْرُؤُهُمْ هُوَ يَبُورُ

**Ман кона юриду-л-ъиззата фа лиллаҳи-л-ъиззату
чамӣъа. Илайҳи ясъаду-л калиму-т-таййибу ва-л-
ъамалу-с-солиҳу ярфаъух. Ва-л-лазӣна ямкуруна-с-
саййиати лаҳум ъазобун шадид. Ва макру улӯика ҳува
ябур. 10.**

**10. Ҳар кӣ арҷмандӣ хоҳад, пас, арҷмандӣ ҳама як ҷо аз он
Худост, ба сӯи Ӯ сухани покиза боло меравад ва Худованд амали
солехро (низ) баланд мегардонад. Ва ононе ки фитнаҳоро
меандешанд, барои онҳо азоби сахт аст ва ҳамоно бадандешии
онҳо нобуд шавад.**

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ҳар шахсе, ки мехоҳад дар дунё ва охираи иззату шарафу обрӯ дошта бошад, пас, бидонад, ки ҳама иззату ҳурмат назди Худованд аст, аз Ӯ бояд талаб дошт, на аз ғайри Ӯ. Зеро ғайри Ӯ ҳеҷ зоте соҳиби ҳеҷ чиз нест ва ҳеҷ кореро дар ихтиёр надорад. Худованд аст, ки ба ҳар касе бихоҳад, иззат мебахшад. Қатода гуфтааст, ки ҳар касе мехоҳад ба иззату обрӯ бирасад, бояд бо тоъату ибодати Парвардигор чанг зада, худро иззатманд гардонад. Зеро бе имону, бе тоъату ибодат ва бе амали солеҳ иззату обрӯ ёбад ҳам, он муваққатист, ҳамаи он дар ин дунё мемонад ва дар охираи барои ӯ ҳеҷ иззате нест. Дар давоми оят омадааст, ки ба сӯи Ӯст (Аллоҳ) боло рафтани калимаи «Тайиба» (сухани хубу покиза) ва амали солеҳе, ки мувофиқи эътиқоди саҳеҳ чи зикр бошад, чи дуъо, чи

тасбеҳ ва чи тиловати Қуръону калимоти азон ва умуман ҳар кори муфиду созанда, агар ҳамроҳи имон ва барои ризои Раҳмон анҷом дода шавад, онро боло бурда то рафтани соҳибаш парвариш дода мешавад. Дар ҳадиси шариф омадааст: **Ҳар касе меҳаҳад дар дунё ва охират азиз бошад, бояд ал-Азизро (яъне, Аллоҳро) итоъат кунад**. Амали солеҳ чизест, ки бе он суханони покиза мавриди пазиروي Худованд қарор намегиранд, ҳамин амалҳои солеҳанд, ки суханони покизаро, ки фариштагон онро менависанд, боло мебаранд, қабул мегардонанд. Дар нуқтаи муқобил, (монанди машварати мушрикони Макка, ки дар маҷлисоҳ (Доруннадва) алайҳи Расулаллоҳ (с) карданд, ин буд, ки ё ӯ (с)-ро бикушанд ё ӯ (с) ҷилои ватан кунанд), касоне ҳастанд, ки дар дунё бо шеваи макру ҳилаву фиреб содиркунандаи бадиҳо мешаванд, алайҳи мусалмонҳо макру ҳилаҳо меандешанд, нақшаҳои шумеро мекашанду амалӣ месозанд. Онҳо бояд бидонанд, ки ин макру найранги нопок ва фасодашон доимӣ нест, балки нобудшуданист, азоби ниҳоят шадид барои ин амалашон дар интизори онҳост. Гарчи ин фосиқону муфсидони рӯи Замин бо ин макру ҳилаи тақаллубияшон бо зулму ситам тавонистанд, барои худ иззату шараф касб кунанд, бояд бидонанд, ки ҳама дар охир барбод хоҳад рафт. (Барои ин, ки маънои калимаи «Азиз» бештар фаҳмида шавад ба сураи «Мунофиқун», ояти 8-ум, ояти 24-уми сураи «Иброҳим», ояти 81-уми сураи «Марям» (а), ва ба ояти 44-уми сураи «Шуъаро» муроҷиъат кунед.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِّنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ

أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ

إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

Валлоҳу халақакум-м мин туробин ъсумма мин-н-нутфатин ъсумма ҷаъалакум азвҷа. Ва ма таҳмилу мин унса ва ла таъзаъу иллā би ъилмиҳ. Ва ма юъаммару мим муъаммари-в ва ла юнқасу мин ъумуриҳи иллā фи китāб. Инна зāлика ъалаллоҳи ясиr. 11.

11. Ва Худо шуморо (аввал) аз хок офарид, сипас аз нутфа, бозгардонид шуморо дар шикам (и модар) ҷуфт (писару духтар), ҳеҷ модаре бордор намешавад ва намезояд, магар бо илми Худо ва ҳеҷ дарозумреро умр дода намешавад ва аз умри вай

кам карда намешавад, магар ин, ки дар Китоб сабт аст.

Ҳаройина, ин кор бар Худо осон аст.

Дар ин оят Худованд ба пайдоиши Абӯлбашар - (Одам (а)) ва сипас ба офариниши фарзандони ӯ (а) ишора карда гуфтааст, ки Худованд Зотест, ки нахустин падари шуморо аз хок офарид, сипас фарзандон ва зуррияти Одам (а)-ро аз нутфа (сперма) халқ кард. Сипас, баъзе шуморо то ин, ки насли шумо идома ёбад, марду зан (ҷуфт) гардонид. (Дар бораи ин, ки нахустин инсон аз хок офарида шудааст, агарчи даҳриҳо қабул накунамд ҳам, локин илми муъосир исбот кардааст, ки тамоми он элементҳои кимиёвие, ки ҷисми инсонро ташкил медиҳанд, дар хок низ вучуд доранд). Се марҳали пайдоиши инсон гузашт. Дар ҷаҳорумин ва панҷумин марҳалаи ҳаёти инсон, Худованд дар мавзӯи бордор шудани модарон ва вазъи ҳамли онҳо гуфтааст, ки ҳеҷ ҷинси зан (мода)-е бордор намешавад ва ҳамли худро дар замин намениҳад, магар ин ки бо илми Парвардигор вобаста аст. Хулоса, ин панҷ марҳала, ҳар яке аз дигараш аҷибтару ҳайратовартар аст. Масалан: Ҳомила шудани модару вазъи ҳамли он ба қадре дақиқ аст, ки агар дар ин ду ҳолат сари сӯзане аз низоми муайяншуда бар он ҳалалдор шавад, барномаи ҳамл ё вазъи он ба фасод мекашад. Дар марҳалаи шашуму ҳафтум, ки зиёд шудан ва коста шудани умри инсон аст, Худованд гуфтааст, ки умри ҳеҷ кас дароз ё кӯтоҳ намешавад, магар ин, ки ин ҳама дар китобе (Лавҳулмахфуз), ки назди Худованд аст, сабт шудааст. Тӯли умр ва кӯтоҳии умр ба сабаб ё ба ғайри сабаб ҳама вобаста ба илми Парвардигор аст. Афзун кардани умр ё коста шудани он назди Худованд осон аст. Саъд ибни Ҷубайр дар ин боб чунин гуфтааст: «Он чи аз муддати умри инсон мегузарад, коста шудани умри ӯст. Он чи дар оянда умри ӯ идома меёбад, он умрест, ки Худованд барои ӯ зиёда кардааст». Баъзеҳо гуфтаанд: «Яке аз асбоби тӯлонӣ сохтани умр, чуноне ки дар ҳадис омадааст, силаи раҳм аст ва аз сабабҳои кӯтоҳии умр аст, нофармонӣ Парвардигорро бисёр кардан аст; мисли зино, беҳурмати падару модар, қатъи силаи раҳм ва ғайра».

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Анас ибни Молик (р) омадааст, ки Расулаллоҳ (с) фармуданд: **«Ҳар касе хоҳад, ки ризқаш кушода ва умраш дароз шавад, бояд силаи раҳм (рафту омад бо хешовандон)-ро барқарор созад.»** Оре! Ба касе Худованд умри дарозро тақдир карда бошад, ӯ силаи раҳмро барқарор мекунад. Хулоса, умри касе дароз аст, ки ба пирӣ мерасад, умри касе кӯтоҳ аст, ки дар ҳолати хурдӣ ё дар ҳолати ҷавонӣ аз олам

мегузарад. Ин ҳама дар китоби Худованд (Лавҳулмаҳфуз) навишта шудааст, на зиёд мешавад, на кам. Ин ҳама назди Худованд осон аст ва илми Худованд ҳамаро ихота дорад ва ӯ хубтар медонад. Дар ривояти дигаре, ки Усмон ибни Ато ва дар охир аз Абӯдардо (р) ривоят шудааст, ки Абӯдардо (р) гуфт: «Мо ин масъаларо аз Расулаллоҳ (с) пурсидем, ӯ (с) гуфт: **«Дар ҳақиқат, вақто ки умри инсон ба охир расад, дигар ҳеҷ нафасро Худованд ба таъхир намегузорад. Зиёдатӣ дар умри инсон ин зуррияти солеҳа аст, ки Худованд ба ӯ додааст, пас аз гузаштани ӯ, дар ҳақиқи ӯ дуъои хайр мекунад, ки Худованд ба ӯ дар қабр мерасонад. Ин аст зиёдатӣ дар умр»**. Дар истилоҳи мардум зиёдати умр онеро гӯянд, ки масалан шахсе панҷоҳ сол умр дидааст, дар ин байн амалҳое аз худ боқӣ гузоштааст, ки дар давоми сад сол каси дигар ин амалро ба сомон расонида наметавонад.

Соҳиби «Сафватут-тафосир» гуфтааст, ки барои фарқи байни муъмин ва шахси кофир ояти зер зарбулмасал аст.

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ

وَمِنْ كُلِّ تَاكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَلِيَّةً تَلْبُسُونَهَا وَتَرَى

أَلْفُلَكَ فِيهِ مَوَاحِرٌ لِّتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

Ва mā ястави-л-баҳрони ҳāzā ъазбун^о фуро^отун^о сāиғун^о шаробуху^о ва ҳāzā милҳун^о уҷāч. Ва ми^он кулли^он таъкулу^она лаҳма^он тари^оййа-в ва тастахричу^она ҳили^оятан талбасу^онаҳā. Ва тара-л фулка^о фиҳи^о мавāхира^о ли табтағу^о ми^он фаълиҳи^о ва лаъаллакум ташкуру^он. 12.

12. Ва ду дарё баробар нестанд: ин яке дар ниҳояти ширинӣ ва оби он хушгӯвору ташинашкан ва он дигар шӯри ба талҳӣ моил ва аз ҳар яке гӯшти тозае меҳӯред ва зеваре бармеоред, ки онро мепӯшед ва киштиҳоро дар дарё шикофандаи об мебинед, то аз фазли ӯ рӯзӣ талаб кунед ва то бошад, ки шумо сипосгузор бошед.

Худованд дар ин оят ба нишонаҳои қудрати бузурги худ, ки обҳоро шӯру ширин офаридааст, ишора карда гуфтааст, ки ҳеҷ вақт ду дарё (шӯру ширин) яксон нестанд. Ҷамеша оби наҳр ширину гӯворо асту дар вақти нӯшидан ҳалқи инсонро

намесӯзонад, аммо оби уқёнусҳо шӯрасту майл ба талхӣ доранд ва ноговор буда, ҳалқи нӯшандаро месӯзонанд. Ҳол он ки Худованд барои пайдо шудани онҳо аз осмон қатраҳои борони ширинро резондааст. Албатта, ин яке аз ҳикматҳои Парвардигор аст, ки бояд оби уқёнусҳо шӯр бошанд, то ин ки бӯйнок нашаванд, болои онҳо шамолҳо вазаду онҳоро мисли оби равон ҷунбонаду мавҷу мола диҳанд. (Ҳамчунин шахси муъмин бо шахси кофир мисли ин ду дарё ва ҳамчунин шахси нек бо шахси бад, низ бо ҳам баробар нестанд). Аҷоибӣ сунъи Парвардигор дар он аст, ки дар баъзе минтақаҳои баҳрҳо оби ширин ва шӯр ҳарду паҳлӯи ҳамдигар истода гӯё байнашон парда бошад, бо ҳам омехта намешаванд. Агар инҳоро инсон созад чӣ? Албатта, онҳо бо ҳам омехта мешаванд. Аҷоиботи дигари сунъи Парвардигор дар он аст, ки аз ҳардуи онҳо инсон метавонад барои зебу зиннат як хелу як ранг дурру марворидҳои қимматбаҳоро пайдо кунад. Дигар аҷоиботи сунъи Парвардигор он аст, ки барои рӯзӣ талаб кардан ва аз як ҷо ба ҷойи дигар бурдани борҳо, то ин ки мардум аз фазли Худованд баҳра гиранд ва то шояд, ки дар баробари неъматҳои Худованди субҳон шукргузор бошанд, киштиҳо ҳарду (яъне, баҳри шурдору оби шириндор)-ро як хел мешикофанд ва дар ҳарду як хел ба пеш мераванд. (Барои маълумоти бештар ба ояти 164-уми сураи «Бақара», оёти 19-20-22-24-уми сураи «ар-Раҳмон» муроҷиат шавад. Валлоҳу аълам.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ

تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

Йӯличу-л-лайла фи-н наҳари ва йӯличу-н-наҳари фи-л-лайли ва сахҳара-ш шамса ва-л-қамара куллу-й яҷри ли аҷали-м мусамма. Ӣъликумуллоҳу Раббукум лаҳу-л-мулк. Ва-л лаъина тадъуна мин дунихи ма ямликуна мин қитмир. 13.

13. Дармеоварад шабро дар рӯз ва дармеоварад рӯзро дар шаб ва ром сохт Хуршеду Моҳро, ҳар яке ба миёоди муъайян меравад. Ин аст Худо, - Парвардигори шумо, подшоҳи аз онӣ Ёст. Ва

*ононе ки ба чуз Вай чизи дигареро мепарастанд, онҳо миқдори
пӯсти ҳастаи хурморо молик нестанд.*

Худованд дар ин оят аз қудрати комили Худ хабар додааст, ки шабро дар рӯз ва рӯзро дар шаб медарорад ва костани яке аз онҳо дар тӯли сол меафзояд. Ҳатто мешавад, ки дар баъзе ҷойҳо бинобар фаслҳои сол рӯз 16 соат ва шаб 8 соат шавад. Ё бар акс. Инро ҳеч кас инкор карда наметавонад. Зеро ин кори тасодуфӣ нест. Худованд Зотест, ки офоқро тағйир медиҳад, шабро мусаххар кардааст, ки бояд торик ва рӯз рӯшан бошад. Худованд Зотест, ки метавонад аз дарозии шаб гираду дар фасли тобистон рӯзро дароз кунад ва аз дарозии рӯз гираду дар фасли зимистон шабро дароз кунад ва дар ин байн мешавад, ки дарозии рӯзу шаб чанде бо ҳам баробар бошанд. Дигар ин ки Худованд Зотест, ки барои манфиъат ва маслиҳати инсон дигар махлуқот Офтобу Моҳтоб ва дигар ҷисмҳои осмониро, аз қабилӣ сайёраҳо чунон мусаххар (ром) гардондааст, ки ҳар кадом то он миқдору, то он вақте ки Худованд хостаасту муайян кардааст (то рӯзи қиёмат), дар мадори худ сайр мекунанд. Зоте, ки ҳама он чи, ки гуфта шуд, дар ихтиёри Ёст. Ё молики оламу Парвардигори шумост ва ҳама фармонравой азони Ёст. Аммо он чизҳое, ки шумо дар баробари Худованд мепарастед, хоҳ бут бошаду хоҳ фариштагони муқарраб ва хоҳ дигар чиз, ҳатто нозуктарин чиз пӯсти хурморо (киноя аз хурд ва ночиз) офарида ва тасарруфи онро дар ихтиёри худ гирифта наметавонанд. Ва коре аз корҳои осмонҳо ва Замиро дар тасарруфи худ қарор надоранд. Пас, шумо бо ин ҳол чӣ гуна онҳоро парастид мекунеду ҳалли мушкилоти худро аз онҳо мепурсед? (Барои маълумоти бештар ба ояти 2-юми сураи «Раъд» ва ба ояти 33-юми сураи «Иброҳим» ва ба ояти 1-2-юми сураи «Куввират» ва ба ояти 61-уми сураи «Наҳл», ояти 45-уми сураи «Зумар», ояти 4-уми сураи «Нур» ва ояти 67-уми сураи «Ҷофир» муроҷиъат шавад).

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ

الْقِيَمَةِ يَكْفُرُونَ بَشْرِكُكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

**Ин тадъӯҳум лā ясмаъу дуъъакум ва лав самиъу
мастаҷабӯ лакум. Ва явма-л-қийāмати якфурӯна би
ширкикум. Ва лā юнаббука мишлу Хабир. 14.**

14. Агар онҳоро бихонед, хондани шуморо нашунаванд, агар (билфарз) бишнаванд, гуфтаи шуморо қабул накунад, рӯзи қиёмат шарик муқаррар кардани шуморо мункир шаванд ва ҳеҷ кас монанди (Худои) доно туро хабардиҳанда нест.

Дар идомаи сухани қаблӣ Худованд дар ин оят гуфтааст, ки барои ҳалли мушкилоташон агар бутпарастон бутҳояшонро хоҳ дар дунё, хоҳ дар охират ба кӯмак бихонанд, ё аз онҳо ёрӣ пурсанд, ҳаргиз садои онҳоро намешунаванд ва онҳо ба кӯмакшон намешитобанд. Зеро онҳо қитъае аз ҷӯбу сангеанд, ки Худованд онҳоро бе шуъур офаридааст. Билфарз, нолаву зораи онҳоро шунаванд ҳам, ҳаргиз барои ниёзи онҳо тавони посухгӯӣ надоранд. Онҳо, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, чизеро ба андозаи пӯсти нозуки болои донаи хурмо бошад ҳам, офарида наметавонанд. Агар он ҷимодҳоро (сангҳоро) Худованд дар рӯзи қиёмат ҷон бахшад ҳам, онҳо парастии шумо ва ба Худо шарик ҳисобидани шуморо мункир мешаванд. Онҳо мегӯянд, ки Худовандо! Инҳо парастии моро намекарданд, балки дар ихтиёри ҳавои нафси худ буданду ҳавопарастӣ мекарданд. (Аз ин, ки бутҳо ҷимоданд, дар он рӯз чӣ хел ба сухан медароянд, ҳеҷ ҷойи таъаҷҷуб нест. Зеро Худованд Зотест, ки на ин ки ҷимодатро, балки пӯсту дасту пой инсонро дар он рӯз ба сухан медарорад). Барои таъкиди бештар Худованд гуфтааст, ки ҳеҷ кас туро монанди Худованде, ки аз ҳама чиз огоҳ аст, хабардор карда наметавонад. Яъне он тавре ки Худованд аз аҳволи буту бутпарастон дар ин оят хабар дод, ҳеҷ кас монанди ӯ таъоло ба яқин хабар дода наметавонад. Он чи Худованд гуфт, ҳаққаст ва албатта, шуданист. Агарчи зоҳиран, дар ин ҷумла Расулаллоҳ (с) мухотаб қарор дода шуда бошад ҳам, локин ҳама инсонҳо дар назар аст. (Барои маълумоти бештар ба ояти 197-уми сураи «Аъроф», ояти 28-уми сураи «Юнус (а)» ва ба ояти 255-уми сураи «Бақара» муроҷиъат шавад).

Хулоса, бо иттифоқ назди аҳли суннат ва ҷамоъат аз ҷӯбу сангу дарахт ва дигар бутҳо васила ҷустан дуруст нест.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾

❁ **Йӓ айюҳа-н-нӓсу антуму-л-фуқарӯу илаллоҳи валлоҳу Ҳува-л-Ғанийю-л-Ҳамид. 15.**

15. Эй мардум! Шумо ба сӯи Худо эҳтиёҷ доред ва Худо Зотест, ки бе эҳтиёҷу сутудакор аст.

Дар оятҳои қаблӣ даъват ба сӯи тавҳид ва мубориза ба ҳаргуна ширку бутпарастӣ мухтасаран гузашт. Мумкин аст, ки баъзеҳо таваҳҳум кунанд, ки Худованд чӣ ниёзе ба парастии мо дорад, ки ин қадар дар бораи тавҳид таъкид кардааст? Аз ин рӯ Худованд хабар додааст, ки эй мардум, шумо дар тамоми корҳои дунёӣ ва динии хеш ба сӯи Аллоҳ таъоло фақирӣ ниёзмандед ва Ӯ дар ивази он эҳсонҳое, ки кардааст, аз тарафи махлуқоти Худ шоистаи ситоиш аст, дар ҳеҷ чиз ба бандагонаш муҳтоҷ нест. Оре! Ин банда аст, ки бо тавфиқи Худовандӣ аз роҳи ибодату итоъат барои комил сохтани худ амал мекунад ва ба Ӯ таъоло наздиктар мешавад ва барои ободии дунё ва охирати худ баҳра меёбад. Дар асл инсон ба ғайри Аллоҳ ба ҳеҷ махлуқе ниёзманд нест, зеро ҳама чиз муҳтоҷи Ӯянд, набояд сари таъзиму таслим ба остони ғайри Ӯ бисояд ва онро ҳоҷатбарори худ ҳисобад. Онҳо низ махлуқу муҳтоҷи Худовананд. Ҳатто он иззату ҳурмате ки Пайғамбарони илоҳӣ (а) дар байни мардум доранд, барои он аст, ки онҳоро Худованд фиристодааст.

إِنْ يَشَاءُ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾

Ий яшаъ юзҳибкум ва яъти би халқин ҷадид. 16.

16. Агар хоҳад, шуморо нобуд созад ва офариниши нав биёварад.

Агар шумо дар куфри худ пофишорӣ кунед ва Худо, Пайғамбар, (с) Қуръонро инкор кунед, Худованд Зотест, ки агар хоҳад метавонад шуморо аз рӯи дунё билкул несту нобуд созад ва дар ивази шумо махлуқеро ба вуҷуд орад, ки имондору дар роҳи ислому шариъати фиристодаи Худовандӣ итоъаткунандаву мустақим бошанд. Ин аст нишонаи ҳоҷатмандии инсон ба сӯи Худованд ва нишонаи раҳмати Парвардигор, ки боз инсонҳоро боқӣ гузоштааст. (Барои маълумоти бештар ба ояти 133-юми сураи «Анъом» муроҷиъат шавад).

Ояти зер ин муқаддимаро пай мегирад.

وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بَعِزٍ ﴿١٧﴾

Ва маъ зәлика ʔалаллоҳи би ʔазиз. 17.

17. Ва ин кор бар Худованд душвор нест.

Ба ҳар ҳол, вақто ки Худованд дастури имону тоъату ибодат медиҳад, ин ҳама барои ғоидаи ҳуди инсон аст. Бо таъкиди

мучаддад дар ин оят Худованд фармудааст, ки ин кор (аз миён бурдани шумо ва овардани махлуқе дар ивази шумо) бар Худованд душвор нест. Ҳар чизеро ирода кунад ба он фармон, медиҳад ва ба он «бош» мегӯяд, бе фосила пайдо мешавад.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جَمِلِهَا لَا تُحْمَلُ مِنْهُ

شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

Ва лā тазиру вāзирату-в визра ухро̇. Ва ин тадъу мусқалатун илā Ҳимлихā лā юҳмал минҳу шай-ув ва лав кāна зā қурбā. Иннамā туңзиру-л-лазūна яхшавна Раббаҳум би-л-гайби ва ақому-с-салāҳ. Ва маъ тазаккā фа иннамā ятазаккā ли нафсиҳ. Ва илаллоҳи-л-масīр. 18.

18. Ҳеҷ бардоранда, бори гуноҳи дигареро барнамедорад ва агар касе, ки бораи гарон аст, касеро ба ёрӣ ба сӯи бори хеш бихонад, аз он бор чизе бардошта натавонад, агарчи он кас хешованд бошад, ҷуз ин нест, ки онро бим мекунӣ, ки аз Парвардигори хеш гоибона метарсанд ва намозро барпо медоранд. Ва ҳар кас (аз гуноҳ) пок шуд, пас, ҷуз ин нест, ки барои нафси хеш пок мешавад. Ва бозгашти ҳама ба сӯи Худост.

Масъулияти ҳар инсон назди Шаҳаншоҳи бе мислу монанд (яъне Аллоҳтаоло) мисли шоҳони золиме, ки барои гуноҳи як нафар қабиларо ба ҷавобгарӣ мекашанд ва ё ҳамсояро ба ҷурми ҳамсоя зери суол мебаранд, набуда, балки фардист. Яъне дар боргоҳи Худовандӣ ҳеҷ гунаҳгор бори гуноҳи шахси дигарро бар дӯш намекашад. Ҳар кас агар сабаби гуноҳ содир кардани каси дигар нашуда бошад, фақат аз гуноҳи худ ҷавоб медиҳад. Агар сабаб шуда бошад, чуноне ки дар ояти 68-уми сураи «Азҳоб» гузашт, дучандон азоб мебинад. Ин масъаларо ҷумлаи дуввум бо тарзи дигар ташхис намуда гуфтааст, ки агар шахсе зери бори гуноҳҳои гарони худ монда бошад, дар он рӯз касеро, бигзор дӯсти наздикаш бошад, ба кӯмаки худ бихонад, агарчи ёрии андак пурсида бошад ҳам, ӯ ба дӯши худ намегирад, балки ҷавоби радду манфӣ мешунавад. Пас, чӣ гуна шахси бегона ба кӯмаки ӯ мешитобад? Ин ҳама бемеҳрию бемуҳаббатии байни ҳамдигар

барои он аст, ки дар он рӯз ҳар кас аз наҷот ёфтани худ дар гумон аст. Мумкин аст, ки он миқдор ҳасане, ки ба ҳешовандони худ медиҳад, барои хушбах ба кор ояд, ё он миқдор бори гуноҳе, ки аз ҳешовандаш ба дӯши худ мегирад, номаи аъмоли гуноҳхонаш сангин шавад. Дар ҷумлаи севвум Худованд Расулаш (с)–ро фармудааст, ки эй Пайғамбари Мо (с), модоме ки кор чунин аст, барои гуфтору кирдори шахсони кофир ғамгин машав ва худро заҳмат надех. Зеро онҳоро мувофиқи қору кирдорашон, албатта, ҷазо хоҳем дод. Ҳоло шумо шахсонро хушдору инзор (тарс аз азоб) диҳед, ки онҳо Худовандро надида, ба Ё имон оварданду дар пинҳонӣ ҳам бошанд, аз Худо тарсида даст ба гуноҳ намебананд ва намозхоро барпо медоранд. Дар ҷаҳорумини ҷумла Худованде, ки аз бандагони Худ бениёз аст, чунин гуфтааст, ки ҳар касе покӣ ва тақво (парҳезгорӣ, тарс аз Худо)–ро пешаи худ кунад, тоҷату ибодат кунад ва даст аз корҳои гуноҳ бардорад, натиҷаи он ба ғайбаи худӣ ўст. Дар охир (дар панҷумин ҷумла) Худованд хушдор додааст, ки агар мебинӣ, ки дар ин дунё шахсони нек ба подоши нек ва шахсони бад ба натиҷаи амалҳои бади худ намерасанд, ин муҳим нест, чаро ки бозгашти ҳамагон ба сӯи Худост. Худованд дар он рӯз ба ҳисоби ҳамаи онҳо мерасад ва дар баробари амалҳои содиршуда ҳар инсонро ҷазо ё подош хоҳад дод.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ

Ва м̄ ястави-л-аъм̄ ва-л-бас̄ир. 19.

19. Ва нобино ва бино баробар нестанд.

Муносиби баҳсҳои қаблӣ, ки суҳан атрофи имону куфр гузашт, Худованд дар ин оят ва чанд ояти зер мисолҳои ҷолиб оварда, дар нахуст гуфтааст, ки шахсе ки кӯро нобиност, ҳаргиз мисли шахси бино нест. Дар ин ҳеҷ шак нест. Оре! Дар борҳои Худовандӣ низ шахси кофир бо шахси муъмин ҳаргиз баробар шуда наметавонад. Зеро имон мисли нур аст, дар тамоми амалҳои зиндагонӣ ба соҳиби худ рӯшноӣ ва огоҳӣ медиҳад. Аммо куфр зулмат (торикӣ) аст, соҳиби он на эътиқод дораду на амали солеҳ. Худованд ба ин мазмун дар ояти 257-уми сураи «Бақара» фармудааст, ки Худованд дӯсту роҳнамо ва сарпарастии муъминон аст. Онҳоро аз торикӣ (куфр) ба рӯшноӣ (нури имон) ҳидоят мекунад. Аммо дӯсту сарпарастии кофирон тоғут (шайтон) аст, ки онҳоро аз рӯшноӣ

(имон) ба зулмат (куфр) мекашонад. Онҳо (кофирон ва тоғут) соҳибони Дӯзаханд ва дар он ҷовидон бимонанд. Монанд ба ин...

وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾

Ва ла-ѐ-ѐ-зулумātu ва ла-н-нур. 20.

20. Ва на торикиҳо ва на равшанӣ.

Корҳои ботил ба торикиҳо ва корҳои ҳақ ба рӯшноӣ ташбеҳ шуда бо овардани мисол Худованд дар ин оят фармудааст, ки торикиҳо ва равшаниҳо бо ҳам баробар нестанд. Оре! Чашми бино бо танҳои кофӣ нест, барои он нур (рӯшноӣ) лозим аст, то инсон бо кӯмаки он мавҷудотро мушоҳида кунад. Чунин аст нури имон дар қалби бандаи муъмин. Чунон ки торики бо нур баробар нест, шахси кофир ҳам бо шахси муъмин назди Худо баробар нест. Ҳамчунин...

وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾

Ва ла-ѐ-ѐ-зиллу ва ла-л-ҳарӯр. 21.

21. На соя ва на боди гарму сӯзон.

Маълум аст, ки ҷое, ки соҳиби сояву бонишот аст, рӯҳу ҷисми инсонро навозиш медиҳад. Аммо ҷое, ки зери Офтоби гарму доғ аст ва боди гарм мевазад, нофोरам буда, инсон дар он ҷо тоқати нишастан надорад, ин ду бо ҳам баробар нестанд. Баъзе муфасссирон ин мисолро ба сояҳои Биҳишт ва оташбоди доғро ба Дӯзах тафсир кардаанд. Оре! Маънои оят аз ин ҳам бештар аст. Валлоҳу аълам.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۚ وَمَا أَنتَ

بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾

Ва mā ястави-л-аҳйāу ва ла-л-амвāt. Инналлоҳа юсмиъу ма-й-яшāъ. Ва mā айта би мусмиъи-м маъ фи-л қубӯр. 22.

22. Ва зиндагон ва мурдагон баробар намешаванд, ҳаройина, Худованд ҳар киро хоҳад, мешунавонад ва ту касеро, ки дар гӯр хуфтааст, сухани худро шунавонда наметавонӣ.

Муфассирон мувофиқи мазмуни ин оят муъминонро ба зиндагон ва кофиронро ба мурдагон монанд кардаанд. Яъне Худованд гуфтааст, ки ҳаргиз зиндагону мурдагон яксон нестанд. Ояти мазкур барои олимону ҷоҳилон низ мисол шуда метавонад. Яъне олимон дар ақлу фаросат, дар Худотарсӣ, дар риъояи қорҳои шариъат, дар ҳозиру ғоиб бо ҷоҳилон баробар нестанд. Муъминон мисли дарахтеанд, ки он решаву шохаву баргу гулу меваҳо ва нашъунамо дорад. Аммо шахси кофир дар ин боб мисли ҷӯби хушкида аст, ки чунин сифатҳо дар ӯ нест. (Барои ҷузъи ин оятро дурустар фаҳмидан ба ояти 122-юми сураи «Анъом» муроҷиъат шавад).

Худо даъвати ҳақро ба ғӯши касе, ки бихоҳад, мерасонад, ӯ ҳам даъвати имон оварданро қабул мекунад. Ин гуна шахсон ба нидои Пайғамбарон ва ба нидои пайравони ҳақиқии онҳо лаббайк мегӯянд. Агар иродаи Мо набошад, Ту (Расулаллоҳ (с)) наметавонӣ даъвати ҳақро ба ғӯши кофирон бирасонӣ, зеро онҳо чун мурдагон суханро намешунаванд.

Хулоса, дар ин оят мувофиқи фикри аксари муфассирон, куфр дилҳои аҳли куфрро миронидааст. Вақто ки онҳо ҳақро мешунаванду имон намеоранд ва амал намеkunанд, онҳо низ ба мурдагони дар қабр хобида баробаранд.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

إِنَّ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ

Ин аята иллā назӯр. 23.

23. Ва нестӣ ту, магар бимдиҳанда.

Худованд дар ин оят Расули Худ (с)-ро хитоб намуда гуфтааст, ки эй Пайғамбари Мо (с), вазифаи ту ҳамин аст, ки панду насиҳати худро ба онҳо шунавонӣ ва аз ояндаи ногуворе, ки барои онҳо омода шудааст, ҳушдорашон диҳӣ. Аммо шунавонидане, ки ҳамроҳи пазириши онҳо бошад, ин дар ихтиёри шумо нест. Агар ҳушдор додани туро напазиранд, нороҳат машав.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

Иннā арсалнāка би-л ҳаққи башӯра-в ва назӯро. Ва им мин умматин иллā халā фӯҳā назӯр. 24.

24. Ҳаройина, Мо туро ҳамроҳи дини ҳақ башоратдиҳанда ва бимкунанда фиристодаем ва нест ҳеҷ уммате, магар дар он бимкунандае гузаштааст.

Худованд дар ин оят барои тасаллии Расулаллоҳ (с), то ин ки бисёр ғамгин нашавад, фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ҳеҷ уммате пеш аз ту нагузаштааст, магар ин, ки Мо чун ту барои ҳушдор додани онҳо ва барои ба роҳи рост ҳидоят кардани онҳо (то ин ки дигар ҳуҷҷате барои онҳо боқӣ намонад) дар байнашон пайғамбаре аз пайғамбарони худро фиристодаем.

Ҳоло, эй Пайғамбари Мо (с), дар ҳақиқат, Мо туро низ ҳамроҳи дини ҳақ ва китоби ҳақ байни гурӯҳе аз мардум фиристодем, то ин ки муъминонро башорат ба ояндаи нек диҳӣ ва шахсони кофирро аз ояндаи баду ногувор бимдиҳанда бошӣ.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ

بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

**Ва ий юказзибука фа қад каззаба-л лазӣна миң қаблиҳим
ҷаатҳум русулуҳум би-л баййинāti ва би-з-зубури ва би-
л-китаби-л-мунир. 25.**

**25. Агар туро ба дурӯғ нисбат кунанд, пас, ҳаройина, касоне ки
пеш аз онҳо буданд, низ пайғамбаронашонро, ки бо нишонаҳои
ошкор ва бо номаҳои Илоҳӣ ва бо Китоби равшан омаданд, ба
дурӯғ нисбат доданд.**

Ояти мазкур ба ояти қаблӣ робитаи наздик дошта, тақрибан маънои ин дар эзоҳи он гузашт. Ҳоло Худованд дар ин оят афзудааст, ки эй Муҳаммад (с), агар қавмат туро дурӯғгӯй ҳисобанд, ҳеҷ ҷойи таъаҷҷуб ва нигаронӣ нест. Зеро дар гузашта, пеш аз инҳо умматҳое низ буданд, ки чун пайғамбаронашон бо ҳуҷҷатҳои ошкор ва бо мӯъҷизаҳои Илоҳӣ ва бо саҳифаҳои аз ҷониби Худо нозилшуда, ки дар онҳо панду насиҳатҳо навишта шуда буд, чун саҳифаҳои Иброҳим (а), Шис (а), Идрис (а) ва бо китобҳои осмонӣ, чун Таврот, Инҷил, Забур, ки дар онҳо низ қонуну аҳкоми шаръӣ ошкоро китобат буд, омаданд, аммо, қавмашон бо ин ҳама нигоҳ накарда, мисли қавми ту онҳоро дурӯғгӯ ҳисобиданд.

Хулоса, танҳо Расулаллоҳ (с) набудааст, ки бо доштани китоб (Қуръон) ва муъҷизаҳо мавриди пазириши қавми ҷоҳил қарор нагирифтааст, балки Пайғамбарони пешин низ ба чунин мушкилот рӯ ба рӯ шудаанд.

Ояти зер аз оқибати шуми шахсоне, ки пайғамбарони Илоҳиро қабул накарданд, хабар медиҳад.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

Ѓумма ахазту-л-лазӣна кафару. Фа кайфа кәна накӣр. 26.

26. Сипас, кофиронро гирифтор кардем. Пас, (бубин) уқубати Ман чӣ гуна буд?

Дар идомаи мазмуни оятҳои қаблӣ, Худованд дар ин оят ба Расули Худ (с) хабар додааст, ки вақто ки қавмҳои гузашта пайғамбарони Моро қабул накарданд, Мо онҳоро бо қудрату қуввати Худ бо сахттарин азоб чунон харобу ҳалок сохтем, ки дигар аз диёри онҳо чизе боқӣ намонд.

Дар охир Худованд барои тарсонидан бо савол фармудааст, ки эй Пайғамбари Мо (с), ту медонӣ, ки ҷазо додани Мо бар онҳо чӣ қадар сахт буд. Оре! Бояд умматҳои баъдӣ аз таърихи чунин қавмҳои ба ғазаби Худо гирифтورشуда ибрат бигиранд, то ин ки дар масири инкори Худованд қарор нагиранд. Дар оятҳои зер аз ваҳдонияту бузургии Парвардигор ва аз баъзе махлуқот, ки шаклу хилқати он бар қудрати бепоёни Аллоҳтаъоло далолат мекунад, сухан меравад.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٍ ﴿٢٧﴾

Алам тара анналлоҳа анзала мина-с-самъи маъан фа ахраҷна биҳи ғамароти-м мухталифан алвәнуха. Ва мина-л-ҷибали ҷудадум биъзу-в ва ҳумру-м мухталифун алвәнуха ва гаробибу суд. 27.

27. Оё надидӣ, ки Худованд аз Осмон обро фуруд овард? Пас, ба сабаби он, меваҳои гуногунрангро рӯёнидем ва аз кӯҳҳо бо рангҳои гуногун қитъаҳои офаридем: сафед, сурх ва ниҳоят сиёҳ.

Дар ин оят Худованд ба бандагони Худ, (то ин ки ба табиъати аҷоиб, ки Худо офаридааст эътибор диҳанд) хитоб намуда, дар нахуст сухани Худ фармудааст, ки эй инсони оқил, оё надидӣ, ки Худованди азиму ҷалил бо қудрати бемонанди Худ аз абрҳо об (борон)-ро фуруд меовард ва ба сабаби он набототи гуногун ва меваҳои рангорангро дар шакли ҳаҷмҳои мухталиф (ҳархела) чун себ, анор, ангур, анҷир, зайтун ва дигар меваҳои, ки таҳти ҳисоб даровардани онҳо мушкил аст, мерӯёнад?

Аҷоибӣ қор дар он аст, ки об як, замин як, ҳаво як, фасли сол як, аммо сабзавоту меваҷот ҳарранг ва мазаву лаззати онҳо ҳар хел. Оё ин бар қудрати бемонанди Аллоҳ таъоло далел нест? Кӣ метавонад ба ин сабзавоту меваҳои рангҳо ва маззаи ҳархеларо таъмин кунад? Мутаассифона, аксари мардум ба ин гуна офариниши Худованд, на эътибор медиҳанду на шукрона мекунанд. (Барои маълумоти бештар дар бораи ин ҷузъи оят ба сураи «Раъд», ояти 4-ум муроҷиат шавад).

Дар ҷумлаи охир Худованд дар бораи кӯҳҳо гуфтааст, ки санги кӯҳҳо ҳарранг офаридем. Яъне санги яке аз онҳо сафед бошад, дигаре аз онҳо сурх ё зард ё ниҳоят сиёҳ аст ва ё мешавад чандин рангҳо дар як кӯҳ, қабат-қабат (ҳарранг) бошад. Ин ҳодисаро шахсоне ки ба кофтани кӯҳҳо машғуланд, ҳубтар мефаҳманд ва ба он ҳубтар эътибор медиҳанд. Агар Худованд ба сангҳои кӯҳ рангҳои гуногунро надода бошад, пас, ки тавонист дар дохили кӯҳ онҳоро рах-рах, қабат-қабат ранг диҳад? Ин кӯҳҳо, кӣ офарид ва ин сангҳои гуногунранг аз қучо омаданд, қудрати кӣ расид, ки кӯҳҳои ниҳоят бузургро офарад ва аз ҳаргуна рангҳо онро таъмин кунад?

وَمِنَ النَّاسِ وَالْدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ، كَذَلِكَ إِنَّمَا

تَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

Ва мина-н наси ва-д-даваъббӣ ва-л-анъами мухталифун алваънуҳу казъалик. Иннамā яхшаллоҳа мин ъибодиҳи-л-ъуламāъ. Инналлоҳа Ёзизун Ғафур. 28.

28. Ва (ҳамчунин) аз мардум ва ҷонварон ва аз ҳаҷорпоён, - ранги онҳо гуногун аст. Ҷуз ин нест, ки аз миёни бандагони Худо танҳо олимон аз Ӯ метарсанд. Ба ростӣ, Худо Ҷолибу омӯрзанда аст.

Рангоранг будани олами наботот ва олами чимодот дар ояти қаблӣ гузашт. Ҳоло Худованд дар ин оят хабар додааст, ки инсонҳо низ аз як ҳаво нафас мекашанд, об менӯшанд, таъом меҳӯранд, аммо рангашон чун меваҳо ё наботот бо ҳам як хел нест. Оё ин бар якка ва ягона будани Аллоҳтаъоло ва бар қудрату бузургии Ӯ таъоло далел нест? Ҳатто дар як оила ин ҳикматро мушоҳида кардан мумкин. Мешавад аз як модар дугона таваллуд шаванд, аммо дар рангу пӯст аз ҳамдигар фарқ кунанд. Кӣ метавонад як инсонро гандумранг, дигареро сафед ва ё сиёҳпӯст биофарад? Ин ҳикматро дар ҳайвонот низ мушоҳида кардан мумкин. Агар аз майдатарин парранда ва аз майдатарин ҳайвон, то ба калонтарини ҳайвонҳо эътибор дода шавад, рангҳояшон гуногун аст, яке сурх, дигаре сиёҳ, сафед, зард, кабуд ё ним сиёҳ, ним сурх ва ғайра. Во аҷабо, агар ин рангҳоро Худованд ба онҳо намода бошад, пас, кӣ додааст? Бояд инсон сари инсоф ба ин падидаҳо бо чашми ибрат нигарад ва Худои худро шиносад ва аз рӯзе, ки бо Ӯ дидор дорад, тарс дошта бошад. Дар ҷумлаи дуввуми ин оят омадааст, ки аз Худованд касоне бисёр метарсанд, ки соҳиби илманд. Яъне нисбат ба оммаи мардум, ки чандон аз зоту сифати Аллоҳтаъоло хабар надоранд, шахсони хабардор (олимон) аз Худо бисёртар метарсанд. Зеро олимони қудрати Аллоҳтаъолоро бисёртар ҳис мекунанд, сари ҳар чизе андеша меронанд, қудрати Аллоҳтаъоло ва оқизи худро ҳис мекунанд ва бо худ мегӯянд, ки Парвардигоро! Агарчи то охир ақли ман ба фаҳми ин махлуқи Ту нарасад ҳам, ту ин ашёро беҳуда халқ накардаӣ. Касе олим ҳисобида мешавад, ки Худотарс ва дар илми худ амал дошта бошад. Ибни Аббос (р) гуфтааст, ки олим касест, ки чизеро ба Худои Раҳмон шарик наёварад, ҳалоли Ӯро ҳалоли ва ҳароми Ӯро ҳаром бишносад, супоришҳои Ӯро риъоят кунад ва яқин дошта бошад, ки бо Парвардигори хеш, албатта, рӯбарӯ дидор дорад ва дар ивази амалҳои баду неки хеш мавриди ҳисоб қарор мегирад.

Ҳасани Басри (р) гуфтааст, ки олим касест, ки дар ғоиб ҳам бошад, аз Парвардигори худ метарсад, ба коре рағбату майл дорад, ки ризои Худованд дар он кор ҳаст ва аз корҳое, ки Худованд аз онҳо розӣ нест, рӯғардон аст. Он гоҳ ояти мазкурро тиловат кард.

Дар охир бо як далели кӯтоҳ Худованд фармудааст, ки бе гумон, Худованд бар он чи гузашт, ғолиб аст, касонеро, ки фармон намебаранд, таҳдид мекунад ва аҳли тоъатро шомили мағфирати хеш қарор медиҳад.

Хулоса, бинобар маънои ояти мазкур ба гурӯҳи олимони Худотарс, олимони соҳаи дин, донишмандони соҳаи тиб, зист шинос, фалакшинос, набототшинос, табақоти заминшинос, заминчунбишинос, фазошинос, ҳавошинос, табиатшинос дохиланд. Зеро онҳо ҳангоми тадқиқоти худ муъҷизаҳои Парвардигорро бисёртар мебинанд. Хусусан табибон ва физикону химикон.

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Имом Бухорӣ (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Аммо ман тарсандатарини ва парҳезгортарини шумо аз Худо ҳастам».**

Баъди ибрат гирифтани аз чизҳои дидашуда, дар оятҳои баъдӣ сухан аз ваҳии Илоҳӣ меравад.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ

سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تَجْرَةً لَّن تَبُورَ

Инна-л-лазину ятлуна китāбаллоҳи ва ақому-с-салāта ва анфақу мим мā разакнāхум сирра-в ва ъалāнията-й ярчуна тиҷарата-л лан табур. 29.

29. Ҳаройина, ононе ки Китоби Худоро тиловат мекунанд ва намозро барпо медоранд ва аз он чӣ онҳоро рӯзӣ додед, пинҳон ва ошкоро харҷ мекунанд, (онҳо касонеанд, ки) тиҷоратеро умед доранд, ки ҳаргиз касод нашавад,

Дар ояти қаблӣ ба мақоми хавфу тарси аҳли илм ишора шуд, ҳоло дар ин оят ба мақоми умеди онҳо ишора шуда Худованд фармудааст, ки касоне, ки Қуръонро на сарсарӣ, балки бо тадаббуру фикру андеша (то ин ки сарчашмаи амалҳои солеҳашон шавад) ҷиҳати дарёфти ризои Худованд тиловат мекунанду таъсир мебардоранд ва бо хушӯӣ хушӯ ва бо фурӯтанӣ, оромишу сарчамъ кардани фикр, хавфу тарс ва бо риояи рукнҳои намозҳоро дар вақтҳои муайяншуда адо мекунанд ва ҳамчунин аз он чи ки Худованд ба онҳо ризқу рӯзӣ додааст, дар роҳи ризоии Ё, чи ошкор ва чи пинҳон, хайру эҳсон мекунанд, онҳо касонеанд, ки умед доранд, ки бо Худо чунон тиҷорат кунанд, ки тиҷораташон ҳамеша судовар бошад ва ҳаргиз касод ё зиёновар нагардад.

Ин ҳама барои чист, ояти зер баён мекунад:

لِيُؤْفِيَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

Ли юваффияҳум учӯрахум ва язидәҳум-м мин фазлиҳ. Иннаҳу Ғафӯрун Шакӯр. 30.

30. то Худованд музди онҳоро ба тамои расонад ва аз фазли Худ онҳоро зиёда диҳад, ҳаройина, Ё омӯрзандаву қадрдон аст.

Дар ояти қаблӣ сифати муъминони ростин гузашт. Ҳоло дар ин оят Худованд ҳадафи онҳоро баён карда, гуфтааст, ки шахсоне, ки зикрашон дар ояти қаблӣ гузашт, ин амалҳои шоистаро барои он анҷом доданд, ки Мо аз фазли худ ба таври комил чандон баробар аҷру подошро барои онҳо бияфзоём. Оре! Ё таъоло бисёр омӯрзанда аст, агар амал андак ҳам бошад, бисёр қадрдонӣ мекунад. Касеро хоҳад, то даҳ, то ҳафтсад ва аз он ҳам зиёд подош мебахшад. (Барои маълумоти бештар ба ояти 261-уми сураи «Бақара» муроҷиъат шавад).

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ

اللَّهُ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

Ва-л-лазӣ авҳайнā илайка мина-л-китаби ҳува-л ҳаққу мусаддиқа-л ли ма байна ядайҳ. Инналлоҳа би ъибāдиҳи ла Хабӯрум Басӯр. 31.

31. Ва он чӣ аз Қуръон ба сӯи ту ваҳй фиристодем, ҳақиқат аст, (ва) бовардорандаи он китобҳоест, ки пеш аз Вай аст. Ҳаройина, Худованд аз бандагони Худ хабардору бино аст.

Ояти мазкур ишора бар он дорад, ки дар ҳақиқат Қуръони карим ваҳии Илоҳист, зеро Пайғамбари Худо (с) на дар мадрасе таълим гирифта буд ва на нависанда буд, то чунин китоберо таълифу чамъу баст кунад. Ҳоло барои таъкиди ин сухан Худованд гуфтааст, ки ай Расули Мо (с), ин Қуръоне, ки бо роҳи ваҳии барои ту фиристодем, сухани Парвардигори соҳиб иззату ва-л-ҷалол аст. Китобест, ки ҳуди Он ва таълимоту ҳама ҳукмхояш ҳаққаст. Китобҳои пеш аз худ нозилшуда, чун Таврот, Инҷил, Забурро инкор надорад, балки онҳоро тасдиқкунанда аст. Зеро онҳо низ китобҳои Илоҳианд. Худованди шумо Зотест, ки аз ҳама маслиҳат ва афъоли бандагони Худ огоҳ аст, ягон пинҳоншудае

бар Ё махфӣ наместонад. Чун вақташон даррасад, бо онҳо чи гуна муъомила мекунад, худааш хубтар медонад. (Барои маълумоти бештар ба ояти 41-уми сураи «Бақара» муроҷиъат шавад).

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ

وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ

الْكَبِيرُ

**Ѓумма аврасна-л китаба-л-лази настафайна мин
џибадинā. Фа минҳум џолиму-л ли нафсиҳи ва минҳум-м
муқтасиду-в ва минҳум сабиқум би-л-хайрати би
изниллаҳ. Ѓалика ҳува-л-фаълу-л-кабир. 32.**

**32. Сипас, касонеро, ки аз бандагони Худ баргузидаем, Қуръонро
мерос додем, пас, баъзеи онҳо бар нафси худ ситамгаранд ва
баъзеи аз онҳо миёнараванд ва баъзеи аз онҳо бо ҳукми Худо бар
некиҳо сабақатқунандаанд. Ин аст фазли бузург.**

Бо саҳеҳтарин ривоят ин машъали ҳамеша фурузон (Қуръони карим) ба Расулаллоҳ (с) аз тарафи Худованд дар муддати 23 сол нозил шуд ва барои посдории он, Худованд дар қалби ӯ (с) онро ҷойгир намуд. Илова бар ин, Худованд хабар додааст, ки Мо ин китоби осмонӣ (Қуръонӣ)-ро бар гурӯҳе аз бандагони баргузидаи Худ ҳамчу мерос тақдим намудем. Муфасссирон иттифоқ бар он доранд, ки «бандагони баргузида» дар ин ҷо умматони муҳаммадиянд, ки аз байни ҷамиъи умматҳо, аз саҳобагони Расулаллоҳ (с) сар карда, то касоне, ки баъд аз онҳо омадаанд ва хоҳанд омад, бо иродаи Худованд илми ин Қуръонро мерос бурданд. Худованд онҳоро бо он нур (Қуръони мубин) ихтисос доду мушарраф гардонид. Зеро Қуръон китобест, ки зимнан дарбаргиранда, фишурда ва хулосаи тамоми китобҳои осмонист. Донишмандоне, ки боандешаанд, хуб дарк карданд, ки дигар ҳоҷате ба китобҳои қаблӣ ва ё ба китоби дигаре (наве) намондааст.

Хулоса, уламои муслиҳ ин мероси бузургро посдорӣ карданд ва барои иҷрои дастурҳои он талошу кӯшиш ба харҷ дода, унвони «Бандагони баргузидаи Худованд»-ро соҳиб шуданд. Худованд дар давоми оят он ворисони раббонӣ ва посдорони Қуръонро бар

се қисм тақсим намуда хабар додааст, ки баъзе аз онҳо агарчи аҳли тавҳиданд, локин касоне ҳастанд, ки дар дастуроти он кӯтоҳӣ карда, Қуръонро чандон посдорӣ накарда, бар худ ситам карданд. Гурӯҳе аз меросбарони Қуръон бо дастуроти он хело камари ғиммат баста, дар посдорӣ ва дар амал, агарчи дар худ баъзе лағжишҳо доштанд, локин ба ҳар сурат худро бо тоъату бо иҷрои корҳои хайр дар мақоми муқтасид (миёнрав) қарор доданд. Гурӯҳи дигаре аз посдороне, ки Қуръонро ба мерос бурданд, ба иҷрои аҳкоми он то андозае қиём кардаанд, ки дар майдони мусобиқа бар ҳамдигар пешгузариҳо доранд.

Ибни Касир (р) дар бораи ин се гурӯҳ чунин гуфтааст:

Аҳли тавҳиде, ки баъди Пайғамбар (с) ва баъди саҳобагони киром Қуръонро ба мерос бурданду ҳоло посдори онанд, се гурӯҳанд:

1-ум. Золим бар нафси худ. Онҳо касонеанд, ки воҷиботро тарк мекунанд, бар корҳои ҳаром даст мезананд ва бо ин сабаб бар нафси худ зулм мекунанд:

2-юм. Муқтасидин (миёнравон) онҳо касоне ҳастанд, ки акси гурӯҳи аввал воҷиботро анҷом медиҳанд ва аз корҳои ҳаром парҳез мекунанд, локин гоҳо амри мустаҳабро тарк ва баъзан макрӯхотро анҷом медиҳанд.

3-юм. Собикун илал хайрот (Пешқадамон дар корҳои хайр) онҳо касоне ҳастанд, ки фарзу воҷиботу ҳама мустаҳаботро ба ҷо меоранд ва даст бар корҳои ҳарому макрӯҳ наметананд. Ҳатто баъзан корҳои мубоҳро низ тарк мекунанд, ки ин беҳтарин гурӯҳи мусалмонҳоянд.

Дар мазмуни ҳадиси ривояткардаи Абӯдовуд (р) омадааст, ки касоне, ки Қуръонро посдорӣ карда, дар ин кор пешқадамиро аз даст надоданд, бидуни ҳисоб дохили Биҳишт хоҳанд шуд.

Ҳисоби касоне ки дар посдории Қуръон ва амал ба он миёнравӣ карданд, ба осонӣ гирифта мешавад. Аммо касоне, ки аҳли тавҳиданду локин, чуноне ки дар боло гузашт, бар нафсҳои худ зулм карданд дар дарозии рӯзи маҳшар боз дошта мешаванд. (Барои натиҷаи кори чунин гурӯҳро фаҳмидан, дар эзоҳи ояти 34-уми ҳамин сура, иншоаллоҳ, ба ин мавзӯ боз хоҳем гашт).

جَنَّتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُنحَلُّونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

وَلِبَاسُهِمْ فِيهَا حَرِيرٌ

Ҷаннату љадни-й ядхулунаҳа юҳаллаена фӣҳа мин асавира мин заҳаби-в ва лӯлуа. Ва либасухум фӣҳа ҳарӣр. 33.

33. Ба бӯстонҳои ҳамеша мондагӯр дароянд, дар он ҷо онҳоро даствонаҳои аз тилло сохташуда ва аз марворид пероя дода шаванд ва либоси онҳо дар он ҷо ҷомаи абрешимӣ бошад.

Ояти мазкур натиҷаи ояти қаблӣ буда, Худованд фармудааст, ки касоне, ки дар амал ва тоъату ибодат ва дар корҳои хайру эҳсон ва дар посдории Қуръон пешқадам шуданд, подоши онҳо биҳиштҳои Адн (қароргоҳи ҷовидон) аст. Чун ин пешгомҳо дохили биҳиштҳо мешаванд, ба дастбандҳое, ки аз тилло сохта шудаду бо дур ораста шудаанд, зиннат дода мешаванд. Либосҳое, ки ба онҳо пӯшонида мешаванд, ҳама аз ҳарир (шоҳӣ) аст. Зеро онҳо дар ин дунё ба завқу барқи он дода нашуданд ва худро асири зару зевар накарданд ва дар банди либосҳои фохир ҳам набуданд. Барои маълумоти бештар ба ояти 23-юми сураи «Ҳаҷ» муроҷиъат шавад. Дар мазмунӣ ҳадиси шариф омадааст: «Ҳар касе дар дунё абрешим бипӯшад, дар охираш онро напӯшад. Либоси абрешим барои аҳли дунёст. Аммо дар охираш либоси аҳли Биҳишт аст.»

Хулоса, Ҷаннат дори ташриф аст, на мисли дунё дори таклиф. Дар он чизеро ҳаром ё ҳалол гуфтан ё тарсу ваҳм ва шоҳро ба раъият коре нест. Дигар ҳадисҳо низ ин мазмунро тасдиқ мекунад.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾

Ва қолу-л-ҳамду лиллаҳи-л-лазӣ азҳаба љанна-л-ҳазан. Инна Раббанā ла Ғафӯрун Шакӯр. 34.

34. Ва ҳама гӯянд: «Ситоиш Худойрост, ки аз мо андӯхро дур кард, ҳаройина, Парвардигори мо омӯрзандаву қадришинос аст.

Аҳли имон, аҳли тавҳид агарчи аз фазлу марҳамати Илоҳӣ умедворанд, локин пайваста аз азоби Илоҳӣ дар тарсу ҳарос умр ба сар мебаранд ва дар ҳама ҳол аз хотимаи бади худ бимноканд, ки оё амалҳои некашон қабули даргоҳ шудааст, оё ин амалҳои некто қиёмат мерасанд, ё амали ношоистае сар мезанаду онҳоро ботил месозанд ва ғайра. Ҳоло Худованд дар ин оят хабар додааст, ки чун аҳли Биҳишт дар биҳиштҳои Адн (қароргоҳи доимӣ) дохил мешаванд, мегӯянд ҳама ситоишҳо Худойрост, ки ҳамаи он тарсе, ки аз бадихо ва гуноҳони худ ва аз қабул нашудани тоъатҳо ва аз рӯзи қиёмат доштем, бо дохил кардани мо

ба Ҷаннаташ аз мо дур сохт. Чун муъминон дохили боғҳои Ҷаннат мешаванд масрур шуда дар сухани худ афзуда, мегӯянд, ки Парвардигоро, албатта Ту бисёр омӯрзандаву қадршинос ҳастӣ. Ту бо сифати ғафурияти худ ин андӯҳи сангинро аз мо дур кардӣ ва дар ивази он амалҳои кӯчаки мо бо сифати шакурият бисёр моро қадршиносӣ карда, подоши фаровоне ба мо бахшидӣ. Ситоиши аҳли Биҳишт дар ояти зер идома дорад.

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمُسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا

فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

Ал-лазӣ аҳалланā дāра-л-муқомати мин фазлиҳи лā ямассунā фиҳā насāбу-в ва лā ямассунā фиҳā луғуб. 35.

35. Он гоҳ аз фазли Худ моро ба сарои ҳамеша мондагор фуруд овардӣ, ки он ҷо ба мо ҳеҷ ранҷе ва ҳеҷ мондагии нарасад.

Худованд бо забони Расулаш (с) дар ин оят аз ҳоли биҳиштиён хабар додааст, ки чун он тоифаҳое, ки сифаташон дар оятҳои қаблӣ гузашт, дохили Биҳишти Адн мешаванд, мегӯянд, ки сипосу ситоиш он Худойро, ки дар ин дори иқомату ҷовидон бо фазлу марҳамати Худ моро чунон ҷой додӣ, ки дар он ҷо дигар на ранҷ асту на озоре, на машаққату на хастагӣ ва на мондашуданӣ.

Хулоса, Биҳишт дори иқомати ҳамешагист, чун аҳли Биҳишт ба он мерасанд, аҳволи онҳо мисли дунёи пурозор нест, ки касе ба шаҳре ворид шавад, пас аз андаке шинос шудан, дар ҳол бонг сар дода шавад, ки андоз супоред, иқома гиред, вагарна хезед, кӯчед, равед ва ранҷу машаққати дигар. Умри инсон, ки дар он ҷо тӯлонист (дар Биҳишт дигар марг нест), ягон сабаби ранҷу хастагии инсон рӯҳан ва ё қисман рух нахоҳад дод.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ

عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَافُورٍ ﴿٣٦﴾

Ва-л-лазӣна кафарӯ лаҳум нāру Ҷаҳаннама лā юқзō ъалайҳим фа ямӯтӯ ва лā юхаффафу ъанҳум-м мин ъазāбиҳā. Казāлика наҷзӣ кулла кафӯр. 36.

36. Ва ононе ки кофир шуданд, оташи Дӯзах барои онҳост, на бар онҳо ҳукм карда шавад, то бимиранд ва на аз онҳо чизе аз азоби Дӯзах сабук карда шавад, ҳамчунин ҳар носипосро ҷазо медиҳем.

Дар ояти мавриди назар аз муҷозоти дардноки кофирон сухан ба миён омада, Худованд фармудааст, ки барои касоне, ки роҳи куфрро пеш гирифта ба оятҳои Худованд кофир шуданд, пайғамбарони фиристодаи Худовандро дурӯғгӯй ҳисобиданд, ба ғайри оташи Ҷаҳаннам ҷазои дигаре нест. Дигар барои онҳо ҳукме намешавад, то онҳо дар он ҷо бимиранду бо ақидае, ки дар дунё доштаанд, аз машаққатҳои он халос шаванд ва аз онҳо оташи Ҷаҳаннам каму сабук карда намешавад, ки онҳо каме бошад ҳам, сабукиро ҳис кунанд. Балки онҳо мувофиқи гуноҳҳояшон дар азоби ҳамешагӣ боқӣ мемонанд. Дар ҷумлаи охир Худованд бо таъкид, гуфт, ки ҳамчунин касонero, ки дар куфру исёни худ муболиға мекунанд, бо азоби шадид ҷазо хоҳем дод. Наъзуз биллоҳ.

وَهُمْ يَصْطَرِّخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا

نَعْمَلُ أَوَّلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ

فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾

**Ва ҳум ястариҳуна фиҳа Раббанӣ ахриҷнā наъмал
собиҳан ғайра-л-лази куннā наъмал. А-ва лам
нуъаммиркум-м мā ятазаккару фиҳи маъ тазаккара ва
ҷаакуму-н-назиr. Фа зуқу фа мā ли-џ-џолимина мин-н
насиr. 37.**

37. Ва аҳли Дӯзах дар он ҷо фарёд кунанд, ки «Эй Парвардигори мо, моро берун ор, то ба ғайри он чӣ, ки мекардем, корҳои шоиста бикунем!». Гӯем: «Оё шуморо дар он ҷо он қадар умру зиндагонӣ надодем, ки ҳар кас меҳост, ки пандназир шавад, мешуд? Ва ба шумо тарсонанда омад, пас, азоб (-и Дӯзах)-ро бичашед. Пас, ситамгаронро ҳеҷ ғридиҳандае нест».

Чун аҳли Ҷаҳаннамро ворида он мекунанду онҳо аз натиҷаи амалҳои бади худ огоҳ мешаванд, бо надомати бисёр аз умқи дил фарёд кашида меғоянд, ки эй Парвардигори мо! Моро аз ин азобхона хориҷ кун ва ба дунё баргардон то амалҳоро ба ҷо биёварем, ки онҳо

гайри ин амалҳои бади анҷомдодаи мо бошанду Ту аз онҳо розӣ бошӣ ва онҳо дар ин ҷо барои мо ба кор оянд. Локин иҷобати ин дархост амри маҳол аст; Зеро бори дигар ба дунё бозгаштан пешбинӣ нашудааст. Бо ҳамин шакл дар сураи «Анъом», ояти 28-ум гузашт, ки агар билфарз онҳо боз гардонида шаванд, боз ҳамон амалҳои зишти гузаштаеро, ки сабаби бадбахтиашон шуд, идома медиҳанд.

Хулоса, баъди мурдан барои анҷоми амали солеҳ ҳеҷ роҳи бозгаште ба дунё вуҷуд надорад. Худованд дар посух ба онҳо қотеъона мегӯяд, ки оё ба миқдори кофӣ барои бедор шудану панд гирифтани онҳо ба шумо умр надода будем? Шумо ин умри тӯлониро дар чӣ корҳо сарф кардед? Оё бимдиҳандае аз тарафи Мо барои шумо наомад, шуморо панду насиҳат накард, роҳи дурустро ба шумо нишон надоду нафаҳмонд? Пас, барои чӣ панд нагирифтед, чаро дар дори дунё тамоми васоили наҷот дар ихтиёратон буд, худро ислоҳ накардед? Ҳоло имрӯз барои шумо на шафеъ ҳасту на касе ба шумо кӯмак расонида метавонад. Акнун ин азоби саҳтро бичашед, ки ин барои шумо ситамгорон омода шудааст.

Дар ҳадиси шариф бо ривояти Абухурайра (р) омадааст, ки Расулаллоҳ (с) чунин фармуданд: **«Дар ҳақиқат Худованд ба бандае, ки ўро шаст ё ҳафтод сол умр дода ўро зинда нигоҳ доштааст, дигар роҳи узрро барои ў бастааст».**

Яъне шахсе дар ин муддат ҳеҷ панду насиҳати исломиро нашунаваду дар ҳолати зинда будан худро ислоҳ накунад ва бо ҳамин аз олам гузарад, дигар узре барои ў дар ҳолати баъди марг қабул нест. Насафӣ (соҳиби тафсир), аз ин ҳам фаротар рафта гуфтааст, ки агар инсон дар синни тақлиф расад, аммо дар иҷрои аҳқому аркони шариъат ҳоло мо ҷавон ва ... гуфта бе парво ва бе амал аз дунё гузарад, дигар ҷойи узре барои ў боқӣ намонадааст. Валлоҳу аълам.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ

الصُّدُورِ

Инналлоҳа Ёлиму гайби-с-самāvāti ва-л-арз. Иннаҳу Ёалӣмум би зāti-с-судӯр. 38.

38. Ҳаройина, Худованд донандаи чизҳои пинҳони осмонҳо ва Замин аст. Ҳаройина, Вай ба он чӣ дар синаҳост, Доност.

Муфасссирони киром гуфтаанд: «Ин оят ҳамчу таъкид давоми маънои ояти қаблист». Ҳоло ояти мазкур хабар додааст, ки Худованд чунон олим аст, ки ҳама он чи дар осмонҳо ва дар Замин пинҳон бошанд, илми ӯ таъоло ҳами онҳоро ихота дорад. Ҳамчуни ҳар он сирру ният ва ҳар васвасаҳое, ки дар дилу синаҳои инсонҳост, Худованд ҳамаро медонад. Ҳамчуни шахсонеро, ки дар дили онҳо куфр макон гирифтааст, медонад, ки агар дар дунё то абад зинда бимонанд ё баъди мурдан билфарз бозгардонида шаванд ҳам, ҳаргиз онҳо имон намеоранд ва ибодат ҳам намекунанд. Ингуна шахсон ба азоби абадӣ гирифтаанд, ин азоби абадӣ баробар ва мувофиқи он куфри абадии онҳост, ки дар дунё панди ҳеҷ носеҳе аз носихони Худовандро нашониданд. Ягон зарра аз гуноҳашон зиёд бар онҳо зулм нахоҳад шуд.

Қуртубӣ ҳангоми шарҳи мазмуни ин оят дар ҷузъи 22/355 ва дигар муфасссирон гуфтаанд, ки агар ба дӯзахиён ҷавоби мусбат дода шавад бил фарз онҳо ба дунё баргардонида шаванд, боз ҳамон амалҳои бадашонро идома медиҳанд. Онҳо амали шоистае намекунанд, ки сазовори Ҷаннат шаванд. Зеро онҳо бадкориро ихтиёр карданд.

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ۖ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ

كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

Ҳува-л-лазӣ ҷаъалакум халъи-фи-л-арз. Фа маъ кафара фаъалайҳи куфруҳ. Ва лā язиду-л-кафирӯна куфруҳум ӯинда Раббихим иллā мақтā. Ва лā язиду-л-кафирӯна куфруҳум иллā хасāрō. 39.

39. Вай Он аст, ки шуморо дар Замин ҷойнишини пешиниён гардонид. Пас, ҳар касе кофир шавад, зарари куфри ӯ бар худӣ ӯст. Ва куфри кофирон дар ҳаққи онҳо назди Парвардигорашон ҷуз ғазаб чизеро намеафзояд. Ва дар ҳаққи кофирон куфрашон ба гайр аз зиён чизеро намеафзояд.

Дар оятҳои гузашта атрофи сарнавишти шахсони кофиру мушрик суҳан шуд. Ҳоло дар ояти мавриди баҳс ботил будани роҳи онҳоро бо далелҳо ошкор намуда Худованд гуфтааст, ки Вай (Худованд) Зотест, ки шуморо дар рӯи Замин ҷонишини умматҳои гузашта қарор дод, рӯи заминро аз неъматҳои Худ пур гардонид ва калидҳои тасаруфи онҳоро дар ихтиёри шумо гузошт, то ин ки

Ўро бо тоъату яктопарастӣ шукргузор бошед. Бо ибораи дигар. Худованд Зотест, ки ақл, ҳуш, фикр ва нерӯҳои ҷисмониро ба инсон арзонӣ дошт. Анвоъи неъматҳои моддӣ ва маънавиро ба инсон вогузошт ва тариқи истифода ва имконоти тасарруфи онҳоро ба инсон омӯхт. Бо ин ҳол чӣ гуна инсон неъматдиҳандаи худро фаромӯш мекунад? Даст ба домани маъбудҳои хурофӣ (яъне бутҳо) мезанад? Ин ҷумла барои инсонҳо зимнан ҳушдор медиҳад, ки даврони онҳо абадӣ нест, онҳо ҷойнишини қавмҳои гузаштаанд, пас аз чанде онҳо низ мераванду қавмҳои дигар ҷойнишини онҳо мешаванд. Акнун онҳо бояд дуруст тафаккур кунанд, ки дар ин чанд рӯзи зиндагони чӣ кор кардаанд ва чӣ ояндаеро барои худ андешидаанд ва дар сафҳаҳои таърих чӣ чизи некеро аз худ ба ёдгори гузаштаанд. Хуб ё бад, ё ин ки таърих онро ба дасти фаромӯшӣ месупорад? Дар давоми оят Худованд гуфтааст, ки ҳар касе, кори гуноҳро анҷом диҳад ва неъматҳоро носипосӣ кунад куфр варзад, куфри ӯ бар зиёни худӣ ўст. Куфру бадкориҳои кофирон ба ғайри зиёну хусрони худашонро ва хашму ғазаби Худовандро зиёд кардан чизи дигареро намеафзояд.

Онон, ки навадуну онон, ки куҳан,

Ҳар як паси ҳам яқояк бишаванд.

Ин мулки қаҳон ба кас намонад ҷовид,

Рафтанду равем боз ояндуну раванд.

(Хайём)

Ояти зер барои мушрикони посухи қотеъона аст.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنْ

الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ أَمْ آتَيْنَهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ

مِنْهُ بَلْ إِنِ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

**Қул ара-айтум шуракъакуму-л-лазӯна тадъӯна миң
дуниллаҳи аруни ма зә халақу мина-л-арзи ам лаҳум
ширкун фи-с самавати ам атайнаҳум китабан фа ҳум
ъалә баййинати-м минҳ. Бал ий яъиду-з-золимуна
баъзӯҳум баъзан иллә гурӯро.40.**

40. Бигӯ: «Оё шарикони муқарраркардаи худро, ки онҳоро ба ҷуз
Худо мепарастед, дидед? Ба ман бинамояд: аз Замин чӣ чиз

офаридаанд? Оё онҳоро дар офариниши осмонҳо ягон ширкате (бо Мо) ҳаст? Оё онҳоро китобе додем, пас, онҳо аз он бар ҳуҷҷатанд? На! Балки ситамгарон баъзе баъзеро ба ғайр аз фиреб чизеро ваъда дода наметавонанд».

Агар инсон ба чизе дилбастагӣ дошта бошад, барои дурустии он бояд далели ақлӣ ва нақлӣ дар даст дошта бошад. Ҳоло Худованд дар ин оят касонеро, ки барои тасдиқи фикри худ далел надоранду ба ғайри фиреб ва ғурур такягоҳе низ надоранд, зеро савол қарор дода ба Расули Худ фармудааст, ки ба он мушрикони бигӯ, ки оё дидед, ки он маъбудҳои (бутон)-и сохтагии шумо, ки онҳоро шарикони Худованд пиндоштаеду онҳоро мепарастед, дар Замин ё дар осмон чизеро сохта бошанд? Ҳеҷ чиз насохтаанд. Чаро ба ҷойи Худованди якто ё дар баробари ӯ онҳоро мепарастед? Аз ин бутҳои худ ба ман хабар диҳед! Оё онҳо дар рӯи Замин ягон махлуқе мисли одам, ҳайвон, кӯҳ, баҳр ё дарёро офаридаанд, то барои парастидани онҳо барои шумо далел шуда тавонад? Оё шумо медонед, ки Холиқи осмонҳо ва Замин Худои ягонаасту ба ғайри ӯ ҳеҷ чизе лоиқи ибодат нест? Оё гуфта метавонед, ки онҳо дар офариниши осмонҳо бо Худо шарик буданду яқоя осмонро офариданд? Ҳоло ки чунин нест, пас чӣ далел доред, ки онҳоро мепарастед? Тавҳиди холиқият (якто ҳисобидани Офаридгор) дар баргирандаи тавҳиди убудият (якто ҳисобидани Худованд) низ ҳаст, оё далели нақлие барои парастидани бутҳояшон дар даст доред? Оё Худованд китоби осмониеро дар ихтиёри шумо қарор додааст, то аз он барои дурустии бутпарастияшон ҳуҷҷату далелҳо пешниҳод кунед? Шумо, ки ҳеҷ далелу бурҳоне дар даст надоред, мегӯед, ки бутҳо моро шафоъат мекунанд. Оё медонед, ки ин рафтори шумо ғайр аз яқдигарро фиреб додан ва дар ғурур нигоҳ доштан кори дигаре нест?! (Барои маълумоти бештар дар бораи калимаи «ахбирунӣ» ба ояти 40-уми сураи «Анъом» муроҷиат шавад).

﴿إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ

أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنْ بَعْدِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾

✽ **Инналлоҳа юмсику-с-самāvāti ва-л-арза аъ тазула.**
Ва лаин зāлатā ин амсакаҳумā мин аҳади-м мим баъдиҳ.
Иннаҳу кāна Ҳалиман Ғафӯро. 41.

41. Ҳаройина, Худо осмонҳо ва Заминро аз он, ки аз ҷои худ билағжанд, нигоҳ медорад ва агар (билфарз) билағжанд, баъд (ғайр) аз Худо ҳеҷ кас онҳоро нигоҳ дошта наметавонад.

Ҳаройина, Ёст бурдбору омӯрзгор.

Дар ояти қаблӣ даҳолати бутҳои сохташудаи мушрикони дар офариниши заминро осмонҳо тамоман рад шуд. Ҳоло дар ин оят аз тавҳиди Холиқияту (ягонагӣ дар Офаридгорӣ) тавҳиди Рубубият (ягонагӣ дар Парвардигорӣ) сухан ба миён омада, Худованд хабар додааст, ки ҳамонро Худвандаст, ки агар Заминро осмонҳо аз меҳвари худ дар остонаи лағжидан қарор гиранд, то ин ки низоми онҳо коста, ё вайрон нашаванд, онҳоро нигоҳ медорад. Оре! Мумкин миллионҳо сол ё ин ки миллиардҳо сол гузашт, аммо кураи Замин дар масири худ бо низоми дақиқу муайяне, ки Худованд барои он андоза кардааст, ба фармони Парвардигор сари таслим ниҳода гирди Офтоб мечарҳад. Ҳоли дигар сайёраҳо низ чунин аст. Оё ба ғайри Худованди яккаву беҳамто касе ҳаст, ки агар осмонҳо ва Замин аз мадори худ лағжиданӣ шаванд, онҳоро нигоҳ дорад? Оё бутҳо метавонанд, билфарз осмонҳо ё Замин ё сайёрае аз мадори худ хориҷ шавад, онҳоро бори дигар дар мадори худ қарор диҳанд? Ба ғайри Худованд қодиру тавоно чунин коре аз дасти ҳеҷ махлуқе ҳаргиз намеояд.

Хулоса, Худованд ҳалим (бурдбор)-у омӯрзгор аст, дар ҷазо додани мушрикони шитоб намекунад, роҳи тавбаро ба рӯйи онҳо ҳоло набаствааст, дар ҳар марҳилае, ки хостанд, метавонанд онҳо даст аз бутпарастӣ бардоранд, тавба кунанду сари таъзим ба остони Худованд бисоянд. Барои маълумоти бештар ба ояти 90-уми сураи «Марям» муроҷиъат шавад.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَنِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ

إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾

Ва ақсаму биллаҳи ҷаҳда айманиҳим ла ин ҷааҳум назиру-л ла якунунна аҳда мин иҳда-л-умам. Фа ламма ҷааҳум назиру-м ма зāдаҳум илла нуфӯро. 42.

42. Ва (куффори Макка) бо сахттарин қасамҳои худ ба Худо қасам хӯрданд, ки агар ба онҳо тарсонандае биояд, албатта, аз ҳар як уммат роҳёфтатар хоҳанд буд. Пас, чун тарсонанда ба онҳо омад, дар ҳақиқи онҳо ба ҷуз рамидан чизеро зиёда накард,

Дар баёни сабаби нузули ояти мазкур баъзе аз муфасссирон чунин гуфтаанд: «Вақто мушрикони араб мешуниданд, ки умматҳои гузашта ҳамчун яҳуд пайғамбарони Илоҳиро ба шаҳодат мерасониданд, таассуф меҳӯрданд. Хусусан ба қабилаи Қурайш хабар мерасид, ки аҳли китоб пайғамбарони фиристодаи Худоро қабул накарданд, онҳоро дурӯғгӯй шумориданд, орзуҳо мекарданду мегуфтанд, ки мо чунин нестем ва чунин корро нахоҳем кард. Кош Худованд пайғамбареро барои мо бифиристаду ба ӯ чунон пайравӣ кунем, ки нисбат ба дигар умматон ҳидоятёфтатарин бошем; Онҳо суханашонро сарсарӣ намегуфтанд, балки барои амалӣ шудани орзуҳои хеш бо саҳттарин савгандҳое, ки дар байнашон машҳур буд, савганд меҳӯрданду суханашонро таъкид мекарданд. Вақто ки мутаассифона, онҳо ва давомдиҳандагони онҳо ба ин рӯзҳо расиданд, яъне Худованд пайғамбари худ Муҳаммад Мустафо (с) ва ҳамчунин китоби Худ - Қуръони каримро барои ҳидояти онҳо фиристод, аммо он дар мушрикон ҷуз рамидан ва гурехтан аз ҳақ дигар чизро наҷуз кард ва онҳо ба ҷое нарасиданд. Онҳо ба нерӯи ақли худ таъя карданд, аммо нафаҳмиданд, ки ҳидоят аз ҷониби Парвардигор аст».

أَسْتَكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا تَحْقِ الْمَكْرَ السَّيِّئِ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ
فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَن

تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

Истикбараи фи-л-арзи ва макра-с-саййиъ. Ва ла яҳиқул макру-с-саййиу иллā би аҳлиҳ. Фа ҳал янъуруна иллā сунната-л-аввалин. Фа лаи таҷида ли суннати-ллāҳи табдиля. Ва лаи таҷида ли суннати-ллāҳи таҳвиля. 43.

43. ба сабаби саркаши дар Замин ва ба сабаби бадандешӣ. Ва вуболи бадандешӣ ва макри қабеҳ фуруд намеояд, магар ба аҳли он. Пас, мунтазир нестанд, магар ойину уқубати пешиниёнро? Пас, дар ойини Худо табдиле ё тағйире нахоҳӣ ёфт (то азобро аз худ дур кунанд).

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки чун мувофиқи орзуҳои мушрикон, пайғамбари Худ - Муҳаммад (с)-ро ҳамчу бимдиҳанда барои онҳо фиристодем, онҳо роҳи кибру ғурурро пеш гирифтанд.

Дар баробари ҳақ макру ҳилаҳои бадеро пешаи худ қарор дода, сар фуруд наоварданд, таслим нашуданд, имон наоварданд ва нагузоштанд, ки мардуми мустазъаф имон оранд. Бо садҳо ҳилаву макр садди роҳи имон овардани оммаи мардум шуданд. Онҳо надонистанд, ки ин макру ҳилаҳояшон бар зарари ҳуди онҳост. Дар охир Худованд чунин гурӯҳро таҳдид намуда гуфтааст, ки оё онҳо интизори онро доранд, ки гирифтори сарнавишти пешиниёни амсоли худ шаванд? Онҳо низ мисли шумо анбиё (а)-ро бовар накарданд, алайҳи онҳо тухматҳо заданд, хоستانд онҳоро аз ватани хеш табъид (бадарға) кунанд ё онҳоро кушанд, дар натиҷа Худованд балоҳои азимеро бар сари онҳо оварду онҳоро несту нобуд сохт. Агар мушрикони Макка чунин рафтор кунанд, суннату одати Худованд чунин аст, ки албатта, онҳоро чун қавмҳои гузашта ба балои Худ гирифтор хоҳад кард. Одати Аллоҳтаъоло ҳаргиз табдилу тағйир намеёбад ва ҳаргиз барои одати Худованд дигаргунӣ нахоҳӣ ёфт. (Барои маълумоти бештар ба ояти 69-уми сураи «Азҳоб» ва ояти 77-уми сураи «Исро» муроҷиат шавад).

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ

وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا

**А-ва лам ясиру фи-л-арзи фаянзуру кайфа кона
ѡақибату-л лазина мин қаблиҳим ва кану ашадда минҳум
қуввах. Ва ма каналлоху ли юъцизаху мин шай-ин фи-с-
самавати ва ла фи-л-арз. Иннаху кона Ёалиман
Қадиру.44.**

44. Оё дар рӯи Замин сайр накарданд, то анҷоми кори ононе, ки пеш аз онҳо буданд, бубинанд, ки чӣ гуна шуд? Ва онҳо ҷамоате буданд дар қувват аз онҳо зиёдтар. Ва ҳаргиз, чизе дар осмонҳо ва дар Замин нест, ки Худоро оқиз гардонад. Ҳаройина, Ё донову тавоност.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ин гурӯҳи мушриконе, ки ба қадри орзуҳои амалишудаашон нарасиданд, китоб (Қуръон)-у Расули фиристодаи Моро қабул накарданд, оё андеша намекунанд, ки мисли қавмҳои гузашта оқибаташон вой аст? Магар

дар сафарҳои худ ба сӯи диёри Шом (Сурия, Иордания, Фаластини ҳозира), диёри валангоршудаи қавми Од ё Самудро, ки мисли онҳо буданд, надиданду нафаҳмиданд, ки онҳо ба сабаби ба пайғамбарони Худо итоъат накардану нодуруст рафтор кардан ба ин ҳол гирифторм шудаанд? Чаро мебинанду ибрат намегиранд? Онҳо нисбат ба мушрикони Макка хело пурқувваттар буданд, локин дар баробари офатҳои Илоҳӣ ҳеҷ илоҷ карда натавонистанд. Мушрикони Макка нисбатан ба онҳо хело заъифанд, агар ҳодисаи бар сари пешгузоштагон омада бар сари инҳо тақрор шавад, чӣ қор карда метавонанд? Оё таърих нахондаанд, ё нашунидаанд, ё надиданд, ки фираъвниён замини Мисрро, намрудиён сарзамини Бобул ва кишварҳои атрофи худро зери тасарруфашон дароварда буданд, онҳо чунон қуввату қудрате доштанд, ки бутпарастони Макка дар баробари онҳо ҳеҷанд. Дар баробари қудрати Худованд қудрати онҳо сифр шуд ва ба балоҳо гирифторм шуданду несту нобуд гардиданд. Худованд Зотест, ки ҳеҷ чиз хоҳ дар осмонҳо бошаду хоҳ дар замин, Ёро оқиз гардонида, аз таҳти қудрати Ё ба ҳеҷ маконе фирор карда наметавонад. Чун ба сари мушрикони Макка ва амсоли онҳо ғазаби Худованд биояд, онҳо ба қуҷо фирор мекунанд? Худованд ҳамвора донову тавоност. Мушрикон ва амсоли онҳо гумон накунанд, ки бо давом додани ин амалҳои номашрӯъ дар амон мемонанд. На! Рӯзи муайяншуда дармерасад, онҳо ба ҳалоқу димор гирифторм хоҳанд шуд. Зеро ҳеҷ чиз аз Худованд пинҳон намест. Бо ибораи дигар, монанди ояти мазкур, дар сураи «Рум», ояти 9-ум чунин омадааст: *«Оё онҳо (мушрикон) дар рӯйи Замин сайру сафарҳо накарданд, то бубинанд, ки оқибати қори қасоне, ки пеш аз онҳо буданд, чӣ гуна анҷомид?»* Ҳол он, ки нисбат ба мушрикони Макка онҳо хело нерӯи бештаре доштанд, рӯйи Заминро хело дигаргуну обод карда буданд, чун барои ҳидояти онҳо пайғамбарон ба суроғашон омаданд, итоъат накарда, ба сарқашии худ идома доданд. Дар натиҷа ба муҷозоти дардноки Илоҳӣ гирифторм шуданд. Ҳаргиз Худованд бар онҳо ситам накард, балки онҳо буданд, ки бар худ ситам карданд. Оё мушрикони Макка меҳоҳанд сарнавишти онҳо бар сарашон тақрор шавад? Оё онҳо намедонанд, ки одати Худованд тағйирнопазир аст? (Барои васеъ фаҳмидани маънои ояти мазкур ба сураи «Юсуф (а)», ояти 109, сураи «Ҳаҷ», ояти 46, сураи «Ғофир ояти 21 ва 82 ва инчунин сураи «Анъом», ояти 11 мувоҷиҳат шавад.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ
وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ

بِعِبَادِهِ ۖ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

**Ва лав юāхизуллоҳу-н-нāса би мā касабу мā таракa
ъалā ẓаҳриҳā миn дāббати-в ва лāки-й юаххируҳум илā
аҷали-м мусаммā. Фа иẓā қāа аҷалуҳум фа инналлоҳa кāна
би ъибāдиҳи басīрo. 45.**

**45. Ва агар Худо мардумро ба сазои он чӣ мекарданд,
зирифтoр мекард, бар пушти Замин ҳеҷ қонварерo боқӣ
намегузошт, валекин онҳоро то рӯзи муайян мавқуф медорад.
Пас, чун миғоди онҳо ояд, пас, ҳаройина, Худованд ба бандагони
Худ бино аст.**

Дар охирин ояти сураи «Фотир» Худованд фармудааст, ки агар лутфи Мо намебуд ва ҳар инсонро ба сабаби гуноҳи содиркадааш муҳлат надода, дар ҳол ҷазо меодему нест мекардем, дар он сурат дигар ҳеҷ чунбандае дар рӯи Замин боқӣ наменонд. Оре! Агар иродаи Худованд барои боқӣ мондани онҳо муддате чанд намебуд, балоҳои пайдарпай мисли соиқа, заминларзаҳо, тӯфонҳои бодӣ ё обӣ барои чунин гунаҳгарон пайдо мешуд, онҳоро аз рӯи Замин несту нобуд месохт. Вале Худованд бо лутфу карами Худ, то замоне ки барои онҳо муайян кардааст, ингуна инсонҳоро боқӣ мегузорад. Аммо, ҳангоме ки муҳлати умри онҳо бо поён расад, ҳар касро мувофиқи амалҳои содиркардааш нест мекунаду ҷазо медиҳад. Зеро Худованд Зотест бино, ҳама амалҳои бандагони Худро мебинад ва ниятҳои онҳоро медонад. Валлоҳу аълам.

Қаҳон ҷому фалак соқӣ, аҷал май,

Халоиқ боданӯши маҷлиси вай.

Халосӣ нест асло ҳеҷ касро

Аз ин ҷому аз ин соқӣ аз ин май.

Поёни сураи «Фотир». Ва лилоҳил ҳамд ва миннаҳ.

Худовандо! Моро аз ҷумлаи шахсоне қарор деҳ, ки пеш аз тамошудани фурсатҳо бедор шавем ва ба сӯи Ту бозгардем ва

гуноҳҳои гузаштаи худро бо нури ҳасанот ва ҷалби ризои Ту равшан созем.

Бор Илоҳо! Агар раҳматат шомили ҳоли мо набошад, бори гуноҳҳо моро дар коми худ мекашанд. Худоё! Агар тобиши нури ғуфронат бар дили мо нур напояд, шайтону лашкариёнаш аз ҳар тараф моро иҳота мекунад ва ба роҳи исён мекашонанд.

Худовандо! Моро бо имону бо тавҳиди холис ва бо тақво нигоҳ дор. Омин!



Сураи 36-уми Қуръон буда, ба истиснои ояти 45-ум дигар ҳама оёти он дар Маккаи Мукарамма нозил шуда, аз 83 оят иборат аст

Бисмиллāҳи-р-Раҳмāни-р-Раҳīm

Ин сураи муборак се мавзӯи асосиро дар бар мегирад: 1-ум имони комил доштан ба баъсу нушур (зинда гардонида баъд аз миронидан). 2-юм, қиссаи аҳли қарияи Антокия ва 3-юм, баёни далоилу бурҳонҳои қотеъро, ки ба ваҳдонияти Аллоҳтаоло далолат мекунад.

Сура бо қасам ибтидо гардида, бори дигар таъкид месозад, ки Қуръон ин як китоби бисёр азимушшаън буда, ваҳйи Илоҳист. Рисолати ҳазрати Муҳаммад (с) росту дуруст буда, ӯ (с) Пайғамбари барҳаққи Худованди яқтои ҳарду ҷаҳон аст. Баъдан аз қавми саркашу туғёнгари қурайшиҳо, ки ғарқи баҳри гумроҳӣ гардида, дар ҷоҳилӣ аз ҳад гузашта, рисолати Пайғамбари охируззамон (с)-ро дурӯғ бароварданӣ мешуданду ба ин рафторашон мубталои азоби Илоҳӣ гардиданд, сухан меравад. Боз қиссаи қавми қарияи Антокия, ки ба расулони Аллоҳ бовар накарда, онҳоро дурӯғгӯй пиндоштанд ва инчунин касоне, ки ваҳйи Илоҳиро дурӯғ донистанд, дар ин сураи карима баёни худро ёфтааст. Онҳо ва амсоли онҳоро бо овардани панду андарзи Қуръони ӯ таъоло огоҳ намуда, аз гуноҳ кардан барҳазар кунонидааст.

Дар сура аз як муъмини ҳақиқӣ, яъне Ҳабиби наҷор ёд мешавад, ки хостааст қавмашро аз гумроҳӣ наҷот дода, ба сӯйи роҳи рост ва саодатмандӣ ҳидоят намояд, вале ўро аз пой афтонид ба ҳалокат расонидаанд. Худованди меҳрубон ин бандаи азизашро аз Ҷаннат маъво дода, он гумроҳонро бидуни